

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra soukromoprávních disciplín

**Násilné trestné činy v římském právu a
jejich postih**

Bakalářská práce

Violent crimes in the period of Roman law and their sanctions

Bachelor thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

prof. JUDr. Michal Skřejpek, DrSc.

AUTOR PRÁCE

Jiří Rejcha

Praha 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Hodkovicích nad Mohelkou dne 03.03.2023

.....

Jiří Rejcha

Poděkování

Úvodem bych rád poděkoval prof. JUDr. Michalu Skřejpkovi, DrSc. za rady, připomínky a konzultace, které mi během psaní mé bakalářské práce poskytl. Dále bych rád poděkoval své rodině, která mi je během celého studia oporou.

Anotace

Základním cílem této bakalářské práce je seznámit čtenáře s vybranými násilnými trestnými činy v období římské říše a jejich postihem. V úvodu práce krátce definuji vývoj státního systému. Pro úplnost definuji základní rozdělení obyvatel římské společnosti, jelikož pro ukládání trestů bylo toto rozdělení zásadní. Následně vyjmenuji základní prameny Římského práva a vývoj Římského soudního systému. Závěrem popíši vybrané tresty.

Annotation

The basic goal of this bachelor's thesis is to acquaint the reader with selected violent crimes in the period of the Roman Empire and their punishment. In the introduction of the thesis, I briefly define the development of the state system. For the sake of completeness, I define the basic division of the population of Roman society, since this division was essential for the imposition of punishments. Subsequently, I list the basic sources of Roman law and the development of the Roman judicial system. Finally, I will describe the selected punishments.

Klíčová slova

Bakalářská práce, římské právo, Zákon dvanácti desek, Digesta, trest smrti, římské trestní právo.

Key Words

Bachelor's thesis, Roman law, Law of the twelve tables, Digest, death penalty, Roman criminal law.

Obsah

Úvod.....	6
1 Historie.....	8
2 ZÁKLADNÍ PRAMENY ŘÍMSKÉHO PRÁVA	11
2.1 Zákon XII. desek.....	11
2.2 Corpus iuris civilis	13
2.3 Digesta-Pandekty	14
3 PRÁVNÍ SYSTÉM.....	15
3.1 Soukromé právo.....	16
3.2 Veřejné právo	17
4 NÁSILNÉ TRESTNÉ ČINY V ŘÍMSKÉM PRÁVU	21
4.1 Vražda	21
4.2 Otcovražda	24
4.3 Travičství	27
4.4 Únos	29
4.5 Loupež	30
4.6 Sexuální trestný čin	32
5 DRUHY TRESTŮ	34
5.1 Hrdelní tresty	34
5.1.1 Poena cullei	35
5.1.2 Předhození dravé zvěři	37
5.1.3 Upálení	40
5.1.4 Ukřižování	41

5.1.5	Svržení z výšky	43
5.2	Otroctví z trestu	43
5.2.1	Damnatio ad metalla.....	43
5.2.2	Damnatio ad ludum	44
5.3	Exil.....	45
Závěr	48
Použitá literatura	50

Úvod

Bakalářská práce se zabývá násilnými trestnými činy v římském právu a jejich postihy.

Jelikož pracuji jako policista obvodního oddělení a denně přicházím do styku s prověřováním trestných činů, tak mě toto téma velice zaujalo. Celoživotně mě provází zájem o historii. Studium materiálu k této práci, jsem se setkal do té doby pro mě s neznámými prameny římského trestního práva, na kterých je současné trestní právo vystavěno. Mohu konstatovat, že propojení těchto základů se současnosti je v pojetí základní výuky nových policistů neoprávněně přehlíženo.

Obecně jsou za násilné trestné činy považovány ty, které zahrnují násilí proti druhé osobě nebo pohrůžku násilí. Stejně tak tomu bylo i za dob tehdejšího Říma. Společenské chování bylo upravováno na základě náboženských představ, kdy panovalo přesvědčení, že veškerá pravidla chování jsou dána vůlí bohů. Společnost byla rozdělena do několika skupin, zpravidla podle postavení a původu, kdy každá měla jiná práva a taktéž rozdílné postihy za spáchané trestné činy. Začali zde také figurovat první znalci práva, kterými byli kněží.

Již v těchto dobách se začaly postupně sepisovat první knihy a jiné dokumenty, ve kterých byly vymezeny trestné činy a postihy za ně. Samozřejmě je zapotřebí uvést, že postihy za dob tehdejšího Říma se diametrálně lišily od těch nynějších. Dalo by se říci, že dříve brali lidé odpovědnost více do svých rukou. Za spáchané trestné činy nebyli lidé odsouzeni k trestu odnětí svobody, jako je tomu dnes. Dle mého názoru byly dříve postihy mnohem přísnější a také potupnější. Nejčastějšími tresty bylo upálení, ukřižování, svržení z výšky, předhození dravé zvěři a hrdelní tresty. A to vše konáno na veřejnosti, před zraky ostatních lidí. S cílem zapůsobit co nejvíce odstrašujícím způsobem na ostatní. Je možné, že takto veřejně prováděné tresty měly opravdu preventivní dopad a míra spáchaných trestných činů nebyla tak vysoká, jako je tomu nyní.

Práce je rozčleněna na několik částí. V první se zaměříme na historický vývoj a podrobnější vysvětlení základních pramenů římského práva.

V hlavní části budou vymezeny základní pojmy, jako právní systém, a to konkrétně právo soukromé a veřejné. Následně se budeme zabývat jednotlivými násilnými trestnými činy v římském právu a druhy jejich trestů, jakými byly např. upálení, ukřižování.

Cílem této práce je porovnání právní úpravy trestných činů a následných postihů v římském právu se současnou právní úpravou.

Veškeré poznatky budou shrnuty v závěru práce.

Odborné informace byly čerpány zejména z publikací *Římské právo* autorského kolektivu Prof. JUDr. Jaromíra Kincla, DrSc., Prof. Valentina Urfuse, Csc. a Doc. JUDr. Michala Skřejpka, DrSc. a *Encyklopedie římského práva* autora Doc. JUDr. Milana Baroška, dále pak z publikace „Prameny římského práva a Digesta neboli Pandekty“ od autora Doc. JUDr. Michala Skřejpka DrSc. Uvedené publikace byly využity k následnému studiu dalších pramenů, převážně těch původních, kdy nejpoužívanějším byl konkrétně *Zákon XII. Desek - Leges duodecim tabularum a Digesta seu Pandectae*.

Při zpracování jsem se, co nejvíce, snažil pracovat s původními texty pramenů římského práva, jelikož obsahují autentické informace. V případech, kdy nebylo možné dohledat český překlad původních textů, jsem se snažil o co nejpřesnější překlad do českého jazyka. U některých pramenů je citován latinský originál, aby si mohl čtenář udělat vlastní představu o tehdejších psaných zákonných normách.

1 Historie

Nejstarší, nám známé, společenské zřízení Říma je nazýváno „dobou královskou“. Tato doba se datuje přibližně od roku 753 př. n. l., kdy bylo také založeno město Řím. Život byl v tomto období uspořádán podle obyčejových pravidel. Společenské chování bylo upravováno na základě náboženských představ, neboť panovalo přesvědčení, že veškerá pravidla chování jsou dána vůlí bohů. Hlavním cílem všech sporů bylo zachování míru s bohy – *pax deorum*. Již v tomto období vystupovali první znalci práva, jimiž byli kněží, nazýváni *pontifikové*. Lidé žili v rodových společenstvích, kterým vládl král – *rex*. Základní dělení společnosti bylo na Patricije a Plebejce. Patriciové byli urození aristokrati, plnoprávní občané, kteří byli velice bohatí a vlastnili půdu. Považovali se za potomky původních kmenů. Vlivem přílivu cizinců vznikla druhá skupina obyvatel, která byla nazývána Plebejci. Jednalo se o svobodné občany bez urozeného původu a plnohodnotných práv. Do této skupiny patřili řemeslníci, rolníci, vojáci a obchodníci.

První římský král Romulus ve svém královském zákoně *Leges Regiae* vydaném v rozmezí let 753 až 716 př. n. l. uvádí: „*Romulus postquam potiores ab inferioribus secrevir, mox leges tulit et, quid utrisque faciendum esset statuit: patricii se cardotibus et magistratibus fungerentur et iudicarent, plebeii vero agros colerent et pecus akerent et mercennarias artes exercerent. Patriciorum fidei addidit et commisit plebeios, permittens unicuique quem ipse sibi vellet eligere patrimonium appellans hoc patrocinium.*”

V překladu do češtiny Skřejpek uvádí: „*Jakmile Romulus oddělil mocné od nižších, vydal zákony a stanovil, co je povinností každé skupiny: patricijové měli zastávat úřady a kněžské hodnosti a soudit, plebejové obdělávat pole, chovat dobytek a vykonávat námezdné práce. Patricijům byla svěřena a přiznána péče o*

plebeje, jimž dovolili, aby si každý zvolil patrona podle své vůle. Tento vztah nazval patronát.”¹

„Constitutum tunc est ab illo ius patronatus tale: patricios oportebat clientibus suis iura interpretari, lites pro eis, si iniuria afficerentur, intendere, agentibus adesse; clientes uero oportebat patronos suos iuuare in collocandis filiabus, si parentes opibus carerent, ab hostibus redimere eos si ipsi aut liberi capti essent, et tam iudiciorum priuatorum aestimationes quam publicas multas, si condemnati essent, pro eis soluere. Communiter autem utrisque ius fasque non erat inuicem se accusare, testimonium aduersum alterum dicere uel suffragium contrarium ferre. Quod si quis eiusmodi alicuius facinoris conuictus esset, prodicionis lege, quam Romulus sanxerat, obnoxius erat, condemnatumque interficere, ut Diti sacrum, cui libet licebat.”²

V překladu do češtiny Skřejpek uvádí: „Tehdy bylo ohledně práva patronátu nařízeno toto. Patricijové byli povinni vykládat svým klientům právo, vést za ně spory, pokud se jim stalo nějaké bezpráví, a pomáhat jim, když podávají žalobu. Klienti byli pak povinni své patrony, pokud neměli rodiče, podporovat prostředky při provdávání dcer, vykupovat je od nepřátel, pokud byli oni, nebo jejich děti zajati, v případě že byli odsouzeni k pokutě v soukromém nebo veřejném sporu, za ně zaplatit. Navzájem na sebe nesměli podávat žaloby, svědčit a hlasovat proti sobě. Pokud byl kdokoliv z nich usvědčen z nějakého takového zločinu, byl vinen podle zákona o zradě, který ustanovil Romulus, a kdokoliv ho mohl zabít jako propadlého Dítovi.”³

V tomto období začaly vznikat první vládní instituce a zvýšeného významu nabývá vojsko. Postupně dochází k třídnímu boji mezi svobodným obyvatelstvem, Patriciji a stále početnějšími Plebejci.

V polovině 4. století př. n. l. došlo ke svržnutí královského režimu ze strany patricijské šlechty, kdy se sama tato šlechta chopila moci a otěží vlády. Započalo

¹ SKŘEJPEK Michal, *Prameny římského práva: Fontes iuris romani*. str. 15

² tamtéž

³ tamtéž

období římské říše, které nazýváme republikou. Hlavní ústavní orgány senát a magistratury byly obsazené jen Patricijí. Pravomoc nad lidovými shromážděními byla předána Plebejcům. Jednalo se spíše o pocit moci než, že by Plebejcům byl svěřen výkon reálné moci.

Patricijové postupně Plebejcům, vzhledem k jejich početní převaze, ustupovali. Buď došlo k zřízení plebejského revolučního orgánu – *tribuni plebis*, nebo k sepsání obyčejového práva, nazývaného Zákon XII. desek – *lex doudecim tabularum*. Nejpočetnější skupinou obyvatel byli otroci, jejichž postavení definuje i Varro⁴ své knize *Rerum rusticarum libri III* zaměřené na zemědělství. V kapitole určené vybavení zemědělské farmy uvádí, že na farmě jsou používány tři druhy pracovních nástrojů - mluvící, polomluvící a němé. Do skupiny mluvících byli zařazené otroci, polomluvící byl dobytek a němé nástroje byli pracovní nástroje⁵.

Během republiky a raného císařství bylo pro každého obviněného ze zločinu nesmírně cenné být římským občanem. Později v období dominátu⁶ dochází k dělení občanů – *civis* na vyšší společnost – *honestiores* a nižší společnost – *humiliores*. Do vyšší společnosti patřili zejména senátoři, jezdcí, vojáci a místní úředníci. Nižší společnost tvořili občani, kteří nepříslušeli do vyšší společnosti, i když tato příslušnost nebyla vázána na bohatství. Další skupinou obyvatelů byli cizinci, tedy svobodní občani. Ti však neměli římské občanství, tudíž se jednalo o neobčany nazývané *peregrini*. Občané byli souzeni u jiných soudů než neobčané a za odsouzení za stejné zločiny jim byly udělovány mnohem mírnější tresty. Milostivější a důstojnější stětí hlavy místo ukřižování, vyhnanství místo otroctví v dolech nebo lomech. V rámci této práce je dělení důležité zejména pro ukládání trestů, kdy *honestiores* byli trestáni daleko mírněji nežli *humiliores*. *Peregrini* neměli právo na odvolání.

⁴ VARRO, Marcus Terentius, BARTOŠEK Milan. *Encyklopedie římského práva*, str. 344

⁵ *Rerum Rusticarum* [online]. *Liber Primus 1.17* [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: https://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Varro/de_Re_Rustica/1*.html#17

⁶ pozdní římská říše 284-476 n.l.

2 ZÁKLADNÍ PRAMENY ŘÍMSKÉHO PRÁVA

V této kapitole budou definována, z dnešního pohledu, nejvýznamnější vzniklá zákonná ustanovení, která řídila život v tehdejší římské společnosti. Vynechány budou různá královská nařízení. Zaměříme se na souhrnné právní sbírky Zákon XII. desek a Knihy Digest, které jsou součástí *Corpus iuris civilis*.

2.1 Zákon XII. desek

Za základní pramen římského práva je považován Zákon XII. desek, latinsky *Leges duodecim tabularum*, který byl v roce 449 př. n. l. sepsán *Decemviri*. Bartošek uvádí: „jednalo se o sbor 10 význačných mužů pověřených zvláště důležitým úkolem, zpracovat v letech 451-450 př. n. l první kodifikaci římského práva, skupina těchto osob neomezeně vykonávala vládní moc.”⁷

Na desce XI. je napsáno: „*Cic. De rep II 36: Qui(decemviri) cum X tabulas summa legum aequitate prudentiaque conscripsissent, in annum posterum X viros alios subrogaverunt. Cic. De rep II 37: nqui duabus tabulis iniquarum legum additis conubia....ut ne plebei cum patribus essent, inhumanissima lege sanxerunt. Cic. De rep II 36: Když tito (decemvirové) sepsali 10 desek s nejvyšší spravedlností a prozíravostí, navrhli na sebe za další rok jiné decemviry. Cic. De rep II 37: ti připojili dvě desky s nespravedlivými zákony, v nich uzákonili zcela nelidské ustanovení, aby plebejové neměli s patricii právo sňatku.*”⁸

Z dnešního pohledu na právo, se dá říci, že při sepisování věnovali *Decemvirové* procesnímu právu první tři tabule, rodinnému právu věnovali čtvrtou tabuli, pátá tabule obsahuje dědické právo, šestá a sedmá tabule osahuje soukromé a věcné právo, osmá a devátá deska se věnuje trestnímu právu a deska desátá, jedenáctá a dvanáctá se zabývá správou Říma a doplňkovými informacemi.

⁷ BARTOŠEK Milan, *Encyklopedie římského práva*, str. 129

⁸ SKŘEJPEK Michal, *Prameny římského práva: Fontes iuris romani*, str. 48-49

Desky byly údajně vylité z bronzu a umístěné na Forum Romanum,⁹ a to z důvodu toho, aby každý občan znal svá práva a povinnosti. Na těchto deskách bylo sepsáno právo obyčejové, tedy to, co bylo zvykem. Při tvorbě tohoto pramene byly použity normy předchozích římských vládců, například jimi dříve vydané královské zákony – *leges regiae*. Ze Zákona XII. desek se staly přesně definované zákony, podle kterých bylo řízeno chování obyvatel Říma. Definování těchto zákonů si vynutili Plebejové, jelikož chtěli zabránit svévolnému výkladu předchozích královských nařízení ze strany magistrátů, soudců a kněží.

Pravděpodobně v roce 390 př. n. l., během vyplenění Říma Galy, došlo ke zničení těchto desek, tudíž se do dnešní doby nedochovaly. Z částečných odkazů v literatuře a zbývajících fragmentů bylo možné alespoň některé desky zrestaurovat. Seznam zákonů zapsaných v Zákoně XII. desek, pokrýval většinu oblastí soukromého i trestního práva a soustředil se na vztahy mezi jednotlivci. Je spíše seznamem občanskoprávních žalob a trestů než komplexním, tedy vše zahrnujícím zákoníkem. Základní zásadou byla nedotknutelnost vlastnického práva. Například zločin zhářství se trestal smrtí - *poena capitis*, v tomto případě upálením. Zločin používání magie na plodinách se také trestal smrtí, tentokrát formou ukřižování.

Co bychom z dnešního pohledu nazvali trestním právem, je zde uvedeno pouze okrajově, a to v desce VIII. Zde se můžeme například dočíst, že pokud někdo způsobí jinému zranění, které není vážné, bude potrestán pokutou 25 assů. Kdo způsobí svobodnému občanu zranění na těle, bude potrestán pokutou 300 assů, pokutou 150 assů bude potrestán ten, kdo způsobí zranění na těle otrokovi. Dále se zde můžeme dočíst, že při vědomém a zlomyslném zabití svobodného člověka, bude pachatel vinen hrdelním trestem. Při neúmyslném zabití svobodného člověka je možno se vykoupit beranem, který je následně obětován jako odčinění za vraždu zesnulého a za účelem usmíření s bohy. Dále každému,

⁹ Centrum veřejného dění ve městě i v říši, obdélné náměstí mezi pahorky Kapitol a Palatin

kdo zabije svého příbuzného, bude hlava zabalena do látky, po zašití do pytle bude hozen do vody, kde bude následovat smrt utopením se.¹⁰

2.2 Corpus iuris civilis

V roce 528 n. l. nechal císař Justinián I. sepsat, téměř uplynulých tisíc let římského práva, do jednoho zákoníku. Toto dílo zůstalo základem velké části evropského práva až do 18. století.

„K realizaci velkého kodifikačního díla přistoupil Justinián ihned, co nastoupil na trůn. 13. února roku 528 jmenoval zvláštním dekretem desetičlennou komisi právníků a praktiků a uložil jí shrnout do jedné sbírky císařské konstituce ze tří již existujících kodexů, tj. *Gregorianova*, *Hermogenianova* a *Theodosiova*.”¹¹

Tento zákoník byl tvořen čtyřmi částmi. První část se nazývala *Codex Iustinianus*. Byla vydána v roce 529 n. l. a jednalo se o soubor dosud platných císařských zákonů a nařízení. Druhou částí byla *Digesta*, tedy sbírka spisů antických právníků. Třetí části byly *Institutiones*, představující právnické učebnice a poslední čtvrtou částí byly *Narai* latinsky *Novellae*, psané pouze řecky. Tyto obsahovaly aktuální císařská nařízení vydaná v letech 534–569 n. l. U *Novellae* platí například zásada, *lex posterior derogat priori*, v překladu pozdější zákon ruší předchozí. Z tohoto vyplývá, že ustanovení *Novellae*, tak rušily nebo omezovaly pravidla zakotvená v *Digestech* či *Kodexu*.¹² Toto kolizní pravidlo je platné i v současné právní úpravě trestního práva České republiky.

Falada uvádí, že v současné době římské právo platí jako *ius commune* - zvykové právo, a to v evropském San Marinu a Andoře, afrických státech Jihoafrické republice, Botswaně, Lesothu, Namibii, Svazijsku a Zimbabwe, dále jihoasijské Srí Lance. Dále je součástí právních systému státu USA – Lousiany, kanadské provincie Quebec a Skotska.¹³

¹⁰ Lex Duodecim Tabularum [online]. [cit. 2022-01-22] Dostupné z: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>

¹¹KINCL Jaromír, SKŘEJPEK Michal a URFUS Valentin. *Římské právo*, str. 43

¹² BARTOŠEK Milan. *Encyklopedie římského práva*, str. 121

¹³ FALADA David. *Recepce římského práva*, str. 27

Z výše uvedeného je možno uvést, že jedním z největšího dědictví Římské říše bylo vytvoření funkčního právního systému, který byl založen na psaném kodexu práva.

2.3 Digesta-Pandekty

Digesta- Pandekty, z latiny *Digesta Seu Pandectae*, lze volně přeložit jako „všezahrnující sbírka.“

Jak již bylo v předchozí kapitole uvedeno, kniha Digest byla součástí zákoníku císaře Justiniána I. nazvaného *Corpus iuris civilis*. K jejímu vzniku je v knize Římské právo uvedeno následující: „Podle nařízení východořímského (byzantského) císaře Justiniána byl totiž v 6. století pořízen reprezentativní výběr z klasické literatury, který měl sloužit jako zákoník byzantského platného práva. Na kompilaci po tři roky (v letech 530-533) pracovala právníky i technicky velmi zdatná šestnáctičlenná komise, která shrnula rozsáhlý materiál do sbírky o padesáti knihách zvané *Digesta*. Protože císař nařídil zachovat u každé přejímané pasáže jméno klasického autora a název jeho spisu, dodávají *Digesta* plastický a zřejmě velmi věrný obraz o literární činnosti právníků v době vrcholného rozvoje římského práva”.¹⁴

Císař oznámil začátek prací vzletnými slovy: „Na světě neexistuje nic jiného, co by si zasloužilo více pozornosti a studia, než je moc zákonů. Ta správně upravuje vše, co se vztahuje k božským a lidským záležitostem, a odstraňuje každou nespravedlnost”¹⁵

Z tohoto díla je pro nás zásadní kniha 47 - *Liber Quadragesimus septimus*, a kniha 48 - *Liber quadragesimus octavus*. V knize 47 je titulu 8 uvedeno: *Vi bonorum raptorum et de turba* – žaloba z loupeže a z loupeže spáchané ozbrojenou skupinou lidí¹⁶, v titulu 9: *De incendio ruina naufragio rate nave expugnata* – o loupeži při požáru, zničení, ztroskotání lodě a násilném zmocnění

¹⁴ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*, str. 29

¹⁵ BLAHO Peter, SKŘEJPEK Michal, VAŇKOVÁ Jarmila, ŽYTEK Jakub. *Digesta seu Pandectae / Digesta neboli Pandekty: Fragmenta selecta / Vybrané části*. str. 14

¹⁶ SKŘEJPEK Michal, *Prameny římského práva: Fontes iuris romani*, str. 215

se voru nebo lodě¹⁷. Kniha 48. obsahuje sbírku případů, popisující násilné trestné činy, například veřejné násilí, soukromé násilí o vražích a travičích a otcovrazech. V titulu 6. je uvedeno: „*Ad legem Iuliam de vi publica*“ – Juliovu zákonu o veřejném násilí¹⁸, v titulu 7. „*Ad legem Iuliam de vi privata*“ – Juliovu zákonu o soukromém násilí,¹⁹ v titulu 8. „*Ad legem Corneliam de sacariis et veneficis*“ – ke Corneliovu zákonu o úkladných vražích a travičích.²⁰ V titulu 9. „*De lege Pompeia de parricidiis*“ – o Pompeiovu zákonu o otcovrazech.²¹

Po úspěšném sepsání Digest, sám císař Justinián, přirovnával plán k jejich sepsání ke skoku do hlubokého moře, protože bylo nutno prostudovat více jak dva tisíce různých právnických spisů, obsahující téměř 3 miliony řádek písma.²²

3 PRÁVNÍ SYSTÉM

Základní dělení na veřejné a soukromé právo definoval ve svém fragmentu Ulpianus, kdy je v knize Digest 1.1.2 uvedeno: „*Huius studii duae sunt positiones, publicum et privatum. Publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem: sunt enim quaedam publice utilia, quaedam privatim. Publicum ius in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus constitit. Privatum ius tripertitum est: collectum etenim est ex naturalibus praeceptis aut gentium aut civilibus.*“²³

Volný překlad autora: Existují dvě základní části tohoto studia, veřejné a soukromé. Veřejné právo se týká uspořádání římského státu, soukromé právo se týká prospěchu jednotlivců: protože něco je veřejně a něco soukromě užitečné. Veřejné právo spočívá ve svátosti kněží a magistrátů. Soukromé je tvořeno ze tří částí: přirozených předpisů, národních předpisů a práva občanského.

¹⁷ Tamtéž

¹⁸ Tamtéž

¹⁹ Tamtéž

²⁰ Tamtéž

²¹ Tamtéž

²² KINCL Jaromír, SKŘEJPEK Michal a URFUS Valentin. *Římské právo*, str. 45

²³ Digesta 1.1.2 [online]. [cit. 2023-25-01] Dostupné z: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>

3.1 Soukromé právo

V rámci římského práva bylo stěžejní *ius privatum* v překladu soukromé právo. To znamenalo, že veškeré záležitosti řešil otec rodiny – *patris familias* a jednalo se o tzv. domácí právo. Otec rodiny měl velké množství oprávnění, a to bezmezně disponovat rodinným majetkem a možnost neomezeně trestat všechny členy domácnosti i veškeré otroky. Taktéž měl právo nad těmito osobami vykonat i trest smrti.²⁴

Ulpianus v 50. knize Digest k postavení *patris familias* uvádí: „*Pater autem familias appellatur, qui in domo dominium habet, recteque hoc nomine appellatur, quamvis filium non habeat: non enim solam personam eius, sed et ius demonstramus.*”

*Ve volném překladu autora: Vládne nad domácností a je tak právem zván otcem rodiny i když nemá syna, neboť neoznačuje jen jeho osobu, nýbrž i právní postavení.*²⁵

Jednou z povinností tohoto postavení byla zároveň plná zodpovědnost za činy a protiprávní jednání osob, které mu byly podřízeny. V tomto případě nebyl potrestán pachatel, ale právě otec rodiny. Potomci podléhající otcově moci, byli v postavení *alieni iuris*. V překladu cizího práva to znamenalo, že pokud žil otec otce, tak byla podřízenost přes generace dědova.²⁶ Důsledkem toho mohlo docházet k situacím, že například magistrát, člověk na veřejnosti velice mocný a uctíváný, byl v rámci rodiny osobou naprosto bez majetku, bez práva a plně podřízen svému otci. Z tohoto vyplývá, že omezení platila pouze v soukromém právu, veřejně mohla podřízená osoba vystupovat bez omezení.

²⁴ BARTOŠEK Milan. *Encyklopedie římského práva*, str. 417

²⁵ Digesta 50.16.195.2 [online]. [cit. 2023-25-01] Dostupné z: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>

²⁶ KINCL Jaromír, SKŘEJPEK Michal a URFUS Valentin. *Římské právo*, str. 59

Osobou *sui iuris*, v překladu vlastního práva, se syn stal smrtí otce nebo emancipací. Tento zákon je uveden v Zákoně XII. desek na desce IV. „*tabula IV. 2a SI PATER FILIUM TER VENUM DUJUITJ FILUS A PATRE LIBER ESTO.*“

V překladu Michala Skřejpka: „*tabula IV. 2a JESTLIŽE OTEC TŘIKRÁT PRODÁ SYNA, BUDIŽ SYN OSVOBOZEN OD OTCOVSKÉ MOCI.*“²⁷

Otec rodiny často prodával syna k vykonání prací v cizím domě. Právě tento zákon měl chránit syna nadměrným vykořisťováním.²⁸ Takovéto prodávání potomka můžeme nazvat také jakési dočasné, přechodné zotročení. Postavení syna v cizím domě bylo jako postavení otroka – *servi loco*.

3.2 Veřejné právo

Toto odvětví práva bylo nazýváno *ius publicum*.

Ve své knize Encyklopedie Římského práva uvádí Bartošek k tomuto tématu následující informace. V rodovém zřízení prováděli jednotlivci a rody vyřizování sporů vlastní silou nebo pomocí své rodiny, toto ovšem probíhalo v rámci obyčejů, které byly ustálené po tisíciletí. Pokud někdo překročil daná pravidla, mohl v dané věci zasáhnout rodový orgán, který tvořili převážně kněží. V období, kdy v rodovém zřízení začal vykonávat funkci *rex*, v překladu král, se tento začal do těchto sporů zapojovat. V soukromých sporech dohlížel na dodržení postupu soukromé msty. V ranné otrokářské společnosti, král vystupoval jako státní orgán, který byl mocensky schopen vynutit své rozhodnutí, ale vzhledem k množství případů, které s postupným vývojem přibývaly, si král přibíral pomocníky, kteří prováděli vyšetřování, nebo případy ukončovali.²⁹

V knize Římské právo autorů Kincl, Urfus, Skřejpek jsou jako pomocníci krále rozlišeny dvě skupiny úředníků. První jsou *Quaestores parricidii*. Tito byli specializováni na vraždy, také vraždy v rodinách, a na případy, kdy došlo k usmrcení svobodného člověka. Jejich hlavním úkolem bylo zjistit, jestli byl čin

²⁷ SKŘEJPEK Michal, *Prameny římského práva: Fontes iuris romani*, str. 32-33

²⁸ KINCL Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*, str. 16

²⁹ BARTOŠEK Milan. *Encyklopedie římského práva*, str. 13

způsoben úmyslným (vražda) nebo nedbalostním zaviněním (zabití). Následně pak dohlíželi na výkon soukromého procesu. Druhou skupinou pomocných úředníků byli *Duoviri perduellionis*. Ti již prošetřovali skutky od samého počátku až do konce, kdy vynášeli rozsudky a dohlíželi na okamžitý výkon trestu. V pravomoci měli například stíhání velezrady a vojenských trestných činů.

Dále Bartošek v knize Encyklopedie římského práva uvádí, že za republiky nastoupili na místo krále magistráti. Od 4. století př. n. l. řídil soudnictví *praetor urbanus*, který projednával spory mezi svobodnými občany.

Sepsáním Zákona XII. desek si římský stát vyhradil nejen souzení pachatelů, ale také jejich trestání. Zástupcem státu byl magistrát, který za využívání svého výlučného oprávnění *Coercitio* rozhodoval podle svého uvážení, a tudíž nedocházelo k jednání před soudem. Magistráti ukládali tresty zcela svobodně, podle svého uvážení, kdy zohledňovali okolnosti jednotlivých případů. *Coercitio* byla pouze obyčejovým právem, vycházejícího z vojenské a velitelské moci římských úředníků. Pro toto období je charakteristická značná rozmanitost trestů. V případě uložení trestu smrti nebo vysoké pokuty měl pachatel, pokud byl římským občanem, právo provokace *ius provocationis*. Další podmínkou bylo jeho uplatnění ve vzdálenosti do 1000 kroků od Říma. Právo provokace spočívalo v odvolání se proti rozhodnutí magistráta ke komicii, v překladu lidovým shromážděním. Toto právo by se dalo přirovnat k dnešnímu odvolání se proti rozhodnutí soudu k vyšší instanci, avšak v této době se jednalo o politický protest proti zneužití úřední moci. Právo provokace znamenalo pro magistráta značnou obavu, jelikož případné zrušení jeho rozhodnutí mohlo mít za následek ztrátu důvěry svých voličů. Vlivem tohoto se magistráti snažili různě jistit, a to například tím, že vyšetřování nezahajovali z vlastní iniciativy, ale až na popud soukromé žaloby. Dále svolávali *consilia*, v překladu poradní orgán. Později ustálenou praxí se stalo ponechávat rozhodování přímo na komicii.

V Zákoně XII. desek je na IX. desce uvedeno: „*Privilegia ne inroganto; de capite civis nisi per maximum comitatum – ne ferunto* .”

V překladu Michala Skřejpka: „*Výsady ať nenavrhují. O Životě občana ať jednají jen před nejvyšším lidovým shromážděním.*”³⁰

V knize Římské právo je uvedeno, že právo provokace se nevztahovalo na rozhodnutí o vězení (*deductio in vincula*), zadržení nebo zabavení věci (*pignoris capio*). Přibližně do poloviny 2. století př. n. l. náleželo magistrátům právo fyzicky trestat. Od roku 454 až 452 př.n.l. se právo provokace vztahuje i na rozhodnutí o trestu pokuty (*multa*).

Pokud chtěl římský občan využít práva provokace, řekl: „*provoco cives Romanum sum*” v překladu: „*odvolávám se, jsem římským občanem.*”³¹

Proces před komicí byl vždy zahájen na návrh magistráta, který označil obžalovaného, stanovil hrozící trest a určil datum prvního projednání. Následně proběhla fáze vyšetřování před lidovým shromážděním. Účelem této fáze bylo zjistit, zda se souzený zločin vůbec stal. Proběhl výslech žalobce, výslech obhajoby a svědků. V rámci obhajoby mohly výrazně napomoci řečnické schopnosti obžalovaného. Závěrem magistrát vydal úřední vyhlášku, ve které bylo jasně sepsáno obvinění a navrhovaný trest, nebo zde mohlo být také zapsáno, že byl obžalovaný zproštěn viny. Již zde byl uplatňován institut vazby, a to z důvodu, aby se obviněný nemohl vyhýbat procesu. V případě, že se jednalo o movitého občana, mohl místo vazby využít ručitele, latinsky *vades*.³²

Poté následovala tří denní pauza, po které bylo opět svoláno shromáždění, kde magistrát navrhl pro obžalovaného trest. Ještě před hlasováním členů shromáždění mohl obžalovaný využít svého dobrovolného odchodu do vyhnanství v některém z italských měst. Toto právo bylo nazýváno *ius exilii*. Využitím tohoto práva odsouzený ztratil římské občanství, jeho majetek byl zabaven a byl vysloven zákaz návratu do Říma. V případě návratu, by takto vyhnanou osobu mohl

³⁰ SKŘEJPEK Michal, *Prameny římského práva: Fontes iuris romani*, str. 44-45

³¹ KINCL Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*, str. 323,324, dále BARTOŠEK Milan. *Encyklopedie římského práva*, str. 269

³² Ručitel, který se žalobci zavazuje pod pokutou, že se žalovaný dostaví, BARTOŠEK Milan. *Encyklopedie římského práva*, str. 319

kdokoliv beztrestně usmrtit. Toto vyhnanství bylo nazýváno *interdictum aquae et ignis* v překladu zákaz vody a ohně.

Pokud nevyužil možnost exilu, členové rozhodli o vině nebo nevině hlasováním, kdy rozhodovala většina hlasů. Vynesený rozsudek byl již konečný s nemožností se odvolat. Ihned po vynesení rozsudku se přecházelo k jeho vykonání. Hrdelní tresty prováděl státní otrok zvaný *Carnifex*, a to z důvodu zvyku, kdy Říman nesměl na Římana vztáhnout ruku.

Druhy trestů najdeme uvedeny v knize Digest, konkrétně v knize 48., zde je uvedeno: „19,28, pr. *IDEM libro sexto de cognituonibus. Capitalum poenarum free isti gradus sunt, summum supplicium esse videtur ad furcam damnatio, Item viri crematio, quod quamquam summi supplicii appellatione merito contineretur, tamen, eo, quod postea id genus poanae adinventum est, posterius primo visum est. Item capitis amputacio. Deinde proxima morti poena metalli coercitio. Post deinde in insulam deportacio*”.

V překladu Michala Skřejpka: „19,28 pr. *TENTÝŽ (CALLISTRATUS) v 6. knize o soudním řízení. Hrdelní tresty jsou odstupňovány asi takto. Nejvyšším trestem je patrně ukřižování. Rovněž upálení za živa: to sice spadá pod pojem nejvyššího trestu, ale protože bylo zavedeno až později, zdálo se být méně závažným než první. Rovněž stětí. Nejbližše trestu smrti je odsouzení k pracím v dolech. Pak deportace na ostrov*”.³³

³³ SKŘEJPEK Michal. *Prameny římského práva: Fontes iuris romani*, str. 246-247

4 NÁSILNÉ TRESTNÉ ČINY V ŘÍMSKÉM PRÁVU

4.1 Vražda

V období Říma se na vraždu, z lat. *homicidium*, pohlíželo z pozice úmyslu, oprávněnosti a zákonného usmrcení. Byl rozlišován zlý úmysl (*dolus*) a úmysl nepřímý neboli nedbalost (*culpa*).

Prvním pramenem, ve kterém byla definována vražda, byl *Zákon XII. desek*, konkrétně deska VIII. zákon XIII. Zde je uvedeno: „*SI TELLUM MANU FUGIT MAGIS QUAM IECID, aries subiicitur.*”

V překladu Michala Skřejpka: „JESTLIŽE ZBRAŇ Z RUKY SPÍŠE VYKLOUZLA, NEŽ ŽE BY HODIL, ať je místo něho dán beran.”³⁴

Zde si pod pojmem „zbraň z ruky vyklouzla“ můžeme představit právě onu nedbalost, v dnešní době přirovnávané k zabití. Hození byl úmysl, který byl trestán hrdelním trestem, v dnešní době přirovnávan k vraždě. Dání berana je možnost vykoupit se obětováním tohoto zvířete, jako odčiněním tohoto skutku za účelem usmíření potomků zabitého.

Jak je uvedeno v publikaci *Římské právo*, za vlády diktátora Sully³⁵ došlo k vydání zákonů, kterými byl reorganizován již dříve vytvořený systém porotních soudů a byly definovány nové protiprávní činy. Na základě *lex Cornelia de sacriis et veneficis* volně přeloženo jako Zákon o stíhání úkladných vrahů a travičů se úpravy dočkala také vražda. Zde bylo definováno, že jako trestný není brán pouze dokonaný čin, ale i jeho příprava, včetně spolčení a pokusu.³⁶

Vraždy se také mohl dopustit *pater familias*, a to v případě, že přistihl svou dceru, nebo syna při cizoložství a usmrtil by pouze jednu z cizoložících osob

³⁴ SKŘEJPEK Michal, *Prameny římského práva: Fontes iuris romani*, str. 41

³⁵ Sulla, L. Cornelius, 138-78 př.n.l., vynikající vojevůdce a bezohledný politik, představitel reakční senátorské oligarchie. R82 násilím uchvátil diktátorskou moc a vynutil četné zákony ve prospěch nobility

BARTOŠEK Milan. *Encyklopedie římského práva*, str. 342

³⁶ KINCL Jaromír, SKŘEJPEK Michal a URFUS Valentin. *Římské právo*, str. 323,324, dále BARTOŠEK Milan. *Encyklopedie římského práva*, str. 328,332

a druhou by ušetřil. Aby nebyl *pater familia* vinen vraždou, muselo dojít k usmrcení obou osob ihned a na místě. Nepřipadalo v úvahu zabít cizoložníka třeba až za týden. Dále se vraždy také mohl dopustit strážce, který usmrtil střeženou osobu. Aby mohl být strážný osvobozen, bylo třeba svědectví a prokázání, že šlo o nehodu.³⁷

Za vraždu římská legislativa nestíhala děti a duševně nemocné osoby, neboť podle *lex Cornelia de sacriis et veneficis* absence smyslů chrání jednoho a nešťastný osud omlouvá druhého.³⁸

Pokud však byla vražda spáchaná ve formě nepřímého pachatelství, například tím, že nepřímý pachatel vlákal oběť na místo, kde na něho čekala osoba duševně nemocná a tato ho zabila nebo nepřímý pachatel přikázal dítěti podat oběti pohár vína s jedem, byl vzhledem k absenci trestní odpovědnosti dítěte a duševně nemocné osoby za zločin vraždy zodpovědný organizátor. Nezáleželo, jestli někdo přímo usmrtil, nebo zapříčinil smrt. Kdo jinému nařídí zabít, je považován za vraha.³⁹

Jak již bylo uvedeno v úvodu, otrok byl na úrovni hospodářských zvířat, tedy považovaný za nástroj. V *lex Aquilia*⁴⁰ je uvedeno, že pokud někdo nezákonně zabije otroka ve vlastnictví člověka nebo čtyřnožce z jeho stád, zaplatí jejich vlastníkově částku, která byla v daném roce nejvyšší. Je zde uvedena definice nezákonného zabití, tj. zabití bez jakéhokoliv práva. Dále je zde v části 2 uvedeno, že pokud člověk zabije lupiče, není za své jednání odpovědný, pokud nemohl jinak uniknout nebezpečí. Toto jednání by mohlo být v dnešní době přirovnáno k jednání v nutné obraně podle trestního zákoníku.

Jiná část tohoto zákona uvádí, že pokud muž nešťastnou náhodou zabije druhého, nenese odpovědnost podle tohoto zákona. Podmínkou je, že v zákoně

³⁷Digesta 48.3.14.4.-5. [online]. [cit. 2023-25-01]. Dostupné z: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D48_Scott.htm#III

³⁸ tamtéž

³⁹ tamtéž

⁴⁰ L.aquilia-asi 286 př. n. I plebiscitum na návrh tribuna Aquilia, stíhá peněžitou pokutou toho, kdo úmyslně a bezprávně zabil cizího otroka nebo dobytče
BARTOŠEK Milan. *Encyklopedie římského práva*, str. 199

nesmí být uvedeno, že nedbalost je stejně trestná jako úmysl. Toto je definováno v části 4, kde je uvedeno, že pokud muž při hře nebo nácviu s oštěpem omylem usmrtí otroka jiného, tak je vinným, ale pokud se totožná událost udá vojákovu na cvičišti, tento není za skutek odpovědný. Další zabití z nedbalosti je definováno dále v části 5, kde je uvedeno, že pokud muž ořezává strom a větev spadne na otroka a toho usmrtí, je muž vinným. Podmínkou je, že se musí jednat o místo poblíž veřejné cesty a muž neučiní žádné opatření, aby varoval lidi. Ale pokud muž učiní opatření, aby varoval lidi a otrok tohoto varování nedbá, a dojde po spadnutí větve k usmrcení otroka, tak již není za skutek odpovědný. Pokud by muž kácel strom daleko od cesty, tak nemusí učinit žádná opatření a v případě usmrcení kolemjdoucího není trestně odpovědný, jelikož kolemjdoucí zde neměl co dělat.

V části 6. je uvedena nedbalost chirurga, který operuje otroka. Pokud chirurg následně zanedbá péči a otrok v důsledku toho zemře, stává se chirurg vinným.

V části 8. je definováno přejetí otroka spřežením zvířat, jejichž řidič nemá dostatek dovedností k řízení nebo není dostatečně silný k udržení zvířat, za předpokladu, že mohl zajistit silnější osobu, je tento řidič vinným z nedbalosti.

Majitel otroka, který byl výše uvedenými způsoby zabit, má možnost žalovat viníka o náhradu škody podle tohoto zákona, nebo jej obvinít ve veřejném procesu.⁴¹ Dále je definice vraždy uvedena v knize Digest kniha 47, část 9. Zde je uvedeno, že pokud někdo podvodem nebo násilím přemůže ztroskotance z lodi nebo neposkytne pomoc lodi nebo komukoliv, kdo byl na palubě v nebezpečí, bude odpovědný podle *lex Cornelia de sacriis et veneficis*.⁴²

Níže je připojen fragment, který opět rozlišuje úmyslné a nedbalostní jednání. Marcianus v knize Digest 48 uvádí: „*Divus Hadrianus rescripsit eum, qui hominem occidit, si non occidendi animo hoc admisit, absolvi posse, et qui hominem non occidit, sed vulneravit, ut occidat, pro homicida damnandum: et ex re constituendum hoc: nam si gladium strinxerit et in eo percusserit, indubitate*

⁴¹ Lex Iulia de adulteriis coercendis [online]. [cit. 2022-01-26]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195161328.003.0005>

⁴² Digesta 47,9,3,8 [online]. [cit. 2023-01-26]. Dostupné z: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D47_Scott.htm#IX

occidendi animo id eum admisisse: sed si clavi percussit aut cuccumina in rixa, quamvis ferro percusserit, tamen non occidendi animo. leniendam poenam eius, qui in rixa casu magis quam voluntate homicidium admisit."⁴³

Ve volném překladu autora: Božský Hadrián ve svém reskriptu, uvedl, že každý, kdo zabije člověka a přizná, že zabít nechtěl, může být propuštěn, jelikož zde nebyl úmysl. Každý, kdo chce zabít člověka, ale nezabije, pouze ho zraní, má být odsouzen jako vrah. Musejí být zjištěny všechny okolnosti. Pokud útočník vytáhl meč a udeřil jím, má se za to, že měl úmysl zabít. Pokud někdo udeřil během hádky holí nebo železným předmětem, nechtěl úmyslně zabít, jeho trest by měl být mírný.

4.2 Otcovražda

Latinský název *parricidium* zahrnuje vraždu jednotlivých členů římské rodiny, kdy otcovražda byla považována za nejvážnější zločin z této skupiny. To bylo dáno především postavením otce, jako hlavy rodiny. Jeho postavení bylo v období římské říše velice vážené. Jednalo se o otcovskou moc neboli *patria potestas*, nebo také *patris familias* – otec rodiny. Ten měl širokou pravomoc, a to jak nad manželkou (matkou rodiny), tak i nad svými dětmi, kdy jeho moc neměla hranic.

Kromě vraždy otce sem můžeme zařadit i usmrcení blízkého příbuzného. Stejný trest postihl i toho, kdo o takovém činu věděl, anebo k němu pachatele naváděl. Dále sem můžeme zařadit i cílené vyvolání potratu, kdy nenarozené dítě bylo považováno za již žijící, jak Iulianus píše v 1. knize Digest: „*Qui in utero sunt, in toto paene iure civili intelleguntur in rerum natura esse.*”⁴⁴ „*Kdo jsou ještě v těle mateřském, považují se za skoro ve všech odvětvích civilního práva za již žijící.*”⁴⁵

Ve 49. knize Digest, titulu 9 je uvedena Marciánusova poznámka k tématu, kdy uvádí: „*Lege Pompeia de parricidiis cavetur, ut, si quis patrem matrem, avum aviam, fratrem sororem patrualem matrualem, patruum avunculum amitam,*

⁴³ Digesta 48.9.2. The Latin Library [online]. [cit. 2023-01-26]. Dostupné z: <https://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest48.shtml>

⁴⁴ Digesta 1.5.26 [online]. [cit. 2023-01-26]. Dostupné z: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>

⁴⁵ KINCL Jaromír, SKŘEJPEK Michal a URFUS Valentin. *Římské právo*, str. 359

consobrinum consobrinam, uxorem virum generum socrum, vitricum, privignum privignam, patronum patronam occiderit cuiusve dolo malo id factum erit, ut poena ea teneatur quae est legis Corneliae de sicariis. Sed et mater, quae filium filiamve occiderit, eius legis poena adficitur, et avus, qui nepotem occiderit: et praeterea qui emit venenum ut patri daret, quamvis non potuerit dare."⁴⁶

Ve volném překladu autora: Podle zákona Pompeia o otcovrazech je stanoveno, že pokud někdo zabije otce, matku, dědečka, babičku, bratra, sestru, bratrance a sestřenici z otcovy strany, strýce a tetu z otcovy strany, strýce a bratrance z matčiny strany, manželku, manžela, tchýni, nevlastního otce, nevlastního syna či dceru, bude podléhat trestu předepsanému Corneliovým zákonem, týkajícího se vrahů. Dále je dle Corneliova zákona potrestána matka, která zabije syna nebo dceru a dědeček, který zabije vnuka. Taktéž je potrestán ten, kdo koupí jed, aby ho podal otci, ačkoli ho nebyl schopen podat.

Poslední věta obsahuje podstatu travičství, o kterém bude pojednáno v následující kapitole.

Dále ve druhé hlavě stejného zákona Scaevola uvádí, že trestem vyhoštění bude potrestán bratr vraha, který o záměru zabít otce věděl a otce nevaroval. Pokud o plánu vraždy věděl lékař, tak tento byl usmrcen. V šesté hlavě tohoto zákona je uvedeno, že trestem smrti budou potrestáni i spolupachatelé.

V hlavě deváté Modestinus uvádí: „*Poena parricidii more maiorum haec instituta est, ut parricida virgis sanguineis verberatus deinde Culleo insuatur cum cane, Gallo Gallinaceo et Vipera et Simia: deinde in mare profundum Culleus iactatur. Hoc ita, si mare proximum sit: alioquin bestiis obicitur secundum divi Hadriani constitutionem.*

⁴⁶ Digesta 48.9.1. [online]. [cit. 2023-01-26]. Dostupné z: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D48_Scott.htm#VIII

1. *Qui alias personas occiderint praeter matrem et patrem et avum et aviam (quos more maiorum puniri supra diximus), capitis poena plectentur aut ultimo supplicio mactantur.*

2. *Sane si per furorem aliquis parentem occiderit, impunitus erit, ut divi fratres rescripserunt super eo, qui per furorem matrem necaverat: nam sufficere furore ipso eum puniri, diligentiusque custodiendum esse aut etiam vinculis coercendum.*"⁴⁷

Ve volném překladu autora: Trest za otcovraždu byl podle mravů předků takový, že byl pachatel zmrskán do krve prutem, poté byl zašit do měchu společně se psem, kohoutem, zmijí a opicí. Poté byl pytel svržen do moře. Pokud toto bylo poblíž. Jinak byl podle božského Hadriána předhozen šelmám.

1. Ti, kteří zabili jiné osoby nežli matku, otce, dědečka a babičku (o kterých jsme se zmiňovali výše, jsou potrestáni podle způsobu předků), budou potrestáni trestem smrti nebo obětování.

2. Pokud zabije rodiče v rámci duševní nemoci, bude bez trestu, jak o něm psali božští bratři, neboť zde postačuje jeho potrestání duševní nemocí, postačí, pokud bude důsledněji hlídán nebo připoután řetězem.

Okolo roku 300 n.l. došlo k sepsání díla Pauli Sententiae v překladu Paulovi Výroky, zde autor v knize V., části 24 uvádí: „*Lege Pompeia de parricidiis tenentur qui patrem matrem avum aviam fratrem sororem patronum patronam occiderint, etsi antea insuti culleo in mare praecipitabantur, hodie tamen vivi exuruntur vel ad bestias dantur.*”⁴⁸

Volný překlad autora: Podle *Pompeiova zákona* o otcovrazích, jsou ti, kteří by dnes zabili svého otce, matku, dědečka, babičku, bratra, sestru, patrona, patronku,

⁴⁷ Digesta 48.9.9. [online]. [cit. 2023-01-26]. Dostupné z: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>

⁴⁸ BAVIERA, Joan (1968) *Fontes iuris Romani antejustinian* [online]. 2a ed., Firenze, The Central Trust Company [cit. 2023-01-28]. Dostupné z: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Responsa/Paul5.html#24>

upálení za živa, nebo předhození šelmám, ačkoliv dříve by byli vhozeni v pytli do moře.

4.3 Travičství

Travičství je v latině nazýváno *veneficium*.⁴⁹ Jak již bylo v předchozí kapitole uvedeno, vražda a travičství je již definováno v *lex Cornelia de sicariis et veneficis*, volně přeloženo jako Zákon o stíhání úkladných vrahů a travičů.

V knize Digest 48 je uvedeno: „*Praeterea tenetur, qui hominis necandi causa venenum confecerit dederit: quive falsum testimonium dolo malo dixerit, quo quis publico iudicio rei capitalis damnaretur: quive magistratus iudexve quaestionis ob capitale causam pecuniam acceperit ut publica lege reus fieret.*”⁵⁰

Ve volném překladu autora: Ten, kdo podal nebo připravil jed za účelem zabití člověka, nebo úmyslně podá křivé svědectví s cílem, aby byl člověk zatčen a odsouzen k hrdelnímu trestu, nebo by jako magistrát nebo soudce ve veřejném řízení přijal peníze, aby za účelem usmrcení vznesl ve veřejném řízení obvinění.

V tomto fragmentu je na prvním místě definice zločinu přímého travičství, dále i několik dalších zločinů, které bychom mohli ze současného pohledu nazvat jako křivé svědectví a úplatkářství v *lex Cornelia de sacariis et veneficis*.

Dále je v zákoně definováno travičství jako činnost, ohrožující společnost, kdy ve 49. knize Digest je uvedeno: „*Eiusdem legis poena adficitur, qui in publicum mala medicamenta vendiderit vel hominis necandi causa habuerit.*”⁵¹

Ve volném překladu autora: Potrestaným podle tohoto zákona bude každý, kdo veřejně prodává škodlivé jedy, nebo je přechovává za účelem vraždy člověka.

⁴⁹ Venenum malum-jed, venenum bonum-lék, veneficium připravování jedu, travičství, vražda jedem, trestana smrtí podle lex Cornelia, BARTOŠEK Milan. *Encyklopedie římského práva*, str. 320

⁵⁰ Digesta 48.8.1.1. [online]. [cit. 2023-01-28]. Dostupné z: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D48_Scott.htm#VIII

⁵¹ Digesta 48.8.3.1. [online]. [cit. 2023-01-28]. Dostupné z: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D48_Scott.htm#VIII

V zákoně také dochází ke specifikaci různých osob pachatelů. Jedná se o výrobce, prodejce a držitele jedů:

„Eiusdem legis Corneliae de sicariis et venefici[i]s capite quinto, qui venenum necandi hominis causa fecerit vel vendiderit vel habuerit, plectitur.”⁵²

Volný překlad autora: Každý, kdo připravil jed, prodal jej nebo jej přechovával za účelem zabíjení lidských bytostí, je potrestán pátou částí téhož Corneliova zákona, týkajícího se úkladných vrahů a travičů.

V páté části tohoto zákona je uvedeno, že pokud je vrah nebo travič vyššího postavení, bude jeho trestem deportace na ostrov a zabavení veškerého majetku. Pokud je odsouzený nízkého postavení, bude předhozen divokým zvířatům.⁵³

Dále je v zákoně definováno vzájemné překrytí dvou zákonů, *lex Cornelia de sicariis et veneficis* a *lex Pompeia de parricidiis*. Zde je uvedeno, že vražda mezi příbuznými provedena pomocí jedu, který nebyl podán, ale byl držen za úmyslem podání, by byla posuzována podle Corneliova zákona:

„Lege Pompeia de parricidiis cavetur, ut, si quis patrem matrem, avum aviam, fratrem sororem patrualem matrualem, patruum avunculum amitam, consobrinum consobrinam, uxorem virum generum socrum, vitricum, privignum privignam, patronum patronam occiderit cuiusve dolo malo id factum erit, ut poena ea teneatur quae est legis Corneliae de sicariis. Sed et mater, quae filium filiamve occiderit, eius legis poena adficitur, et avus, qui nepotem occiderit: et praeterea qui emit venenum ut patri daret, quamvis non potuerit dare.”⁵⁴

Ve volném překladu autora: Podle Pompeiova zákona o otcovrazech je stanoveno, že pokud někdo zabije otce, matku, dědečka, babičku, bratra, sestru, bratrance a sestřenici z otcovy strany, strýce a tetu z otcovy strany, strýce a

⁵² Digesta 48.8.3. [online]. [cit. 2023-01-28]. Dostupné z: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D48_Scott.htm#VIII

⁵³ Digesta 48.8.3.5 . [online]. [cit. 2023-01-28]. Dostupné z: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D48_Scott.htm#VIII

⁵⁴ Digesta 48.9.1. [online]. [cit. 2023-01-28]. Dostupné z: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D48_Scott.htm#VIII

bratrance z matčiny strany, manželku, manžela, tchyni, nevlastního otce, nevlastního syna či dceru, bude podléhat trestu předepsanému Corneliovým zákonem týkajícím se zákeřníků. Dále je podle Corneliova zákona potrestána matka, která zabije syna nebo dceru a dědeček, který zabije vnuka. Navíc ten, kdo koupí jed, aby ho podal otci, ačkoli ho nebyl schopen podat.

4.4 Únos

Trestnému činu únosu se věnuje *lex Fabia de plagiariis*, jehož vznik není přesně dochován. Odhaduje se, že byl přijat v 1. století př. n. l. V knize Digest je zákon uveden v knize 48, v titulu 15, ve volném překladu se jedná o Fabiův zákon o zlodějích lidí.

V první části Ulpianus uvádí: „*Si liberum hominem emptor sciens emerit, capitale crimen adversus eum ex lege fabia de plagio nascitur, quo venditor quoque fit obnoxius, si sciens liberum esse vendiderit.*”⁵⁵

Toto je možno volně přeložit jako: Pokud si kupující vědomě kupuje svobodného muže, je vinen hrdelním zločinem podle zákona o zlodějích lidí. Podle tohoto zákona je stejným trestem vinen i ten, kdo vědomě svobodného občana prodává.

Ve čtrnáctém příspěvku části II Paulus uvádí: „*Lege Fabia tenetur, qui civem Romanum ingenuum libertinumve servumve alienum celaverit vendiderit vinxerit comparaverit. 2. Et olim quidem huius legis poena nummaria fuit, sed translata est cognitio in praefectum urbis, itemque praesidis provinciae extra ordinem meruit animadversionem. Ideoque humiliores aut in metallum dantur aut in crucem tolluntur, honestiores adempta dimidia parte bonorum in perpetuum relegantur. 3. Si servus sciente domino alienum servum subtraxerit vendiderit celaverit, in ipsum dominum animadvertitur: quod si id domino ignorante commiserit, in metallum datur.*”⁵⁶

⁵⁵ Digesta, 48.15.1 [online]. [cit. 2023-01-29]. Dostupné z: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>

⁵⁶ Tamtéž

Toto je možno volně přeložit jako: Podle Fabiova zákona bude potrestán ten, který ukryje, prodá nebo získá římského občana nebo cizího otroka. Peněžité trest, stanovený zákonem, se přestal používat. Pokud jsou za tento trestný čin souzeni *humiliores*, jsou odsouzeni k práci v okovech nebo ukřižování. Pokud jsou za tento trestný čin souzeni *honestiores*, jsou odsouzení ke ztrátě poloviny svého majetku a k vyhnanství. Jestliže otrok vědomě ukradne svému pánovi otroka a tajně jej prodá, bude odsouzen k práci v okovech.

4.5 Loupež

Až do 1. století n. l. byla loupež brána jako obyčejná krádež a byla považována za *delictum privatum* v překladu „soukromý delikt“. V Římském právu je loupež nazývána jako *rapina*, kdy podstatou bylo odejmutí movité věci pomocí násilí. V době občanských krvavých bojů v roce 76 př. n. l, pretor Marcus Terrentius Varro Lucullus⁵⁷ vyhlásil zvláštní žalobu pro případ krádeže či škody na cizím majetku, způsobené sročením lidí *hominibus coactis*. Tímto vznikla samostatná skutková podstata. Znaky toho deliktu spočívaly v úmyslu *dolus*, a to zmocnění se cizí věci za použití násilí proti osobě, která má věc ve vlastnictví, často za použití zbraně. Zvláštní žaloba se týkala také krádeží rabování.⁵⁸

Ochrana proti tomuto zločinu byla zakotvena ve 47. knize Digest, v titulu 8. v žalobě nazývané: „*Actio vi bonorum raptorum et de turba* v překladu *Žaloba loupeže a z loupeže spáchané ozbrojenou skupinou.*“⁵⁹

Zde v 1. titulu Paulus hovoří o násilném zmocnění se majetku a následném trestu pro pachatele ve výši dvojnásobku vzniklé škody. Pokud se pachatel dopustil násilné loupeže, byl vinným následným trestem ve čtyřnásobku vzniklé škody. Pokud poškozený podal jako první žalobu pro loupež, byla žaloba pro krádež zamítnuta. To platilo i v opačném případě, tedy pokud byla první podána

⁵⁷ Marcus Terrentius Varro Lucullus 116-27 př.n.l. autor ediktu proti ozbrojeným gangům otroků, který opravňoval oběti požadovat od majitelů otroků náhradu čtyřnásobku jejich škod

⁵⁸ BARTOŠEK Milan. *Encyklopedie římského práva*. str. 273

⁵⁹ SKŘEJPEK Michal, *Prameny římského práva: Fontes iuris romani*, str. 215

žaloba pro krádež, pak žaloba pro loupež byla zamítnuta. Vymáhána byla částka ze zamítnuté žaloby pouze pokud převyšovala částku v první žalobě.⁶⁰

Tato žaloba musela být uplatněna nejdéle do jednoho roku od spáchání skutku proti konkrétnímu pachateli, případně spolupachateli. Pokud pachatel zemřel dříve, nežli byl odsouzen, tak odpovědnost za skutek zanikla a také nedocházelo k přesunu odpovědnosti za skutek na případného dědice.

Srocení lidí bylo definováno v téže knize Digest pod titulem 2. Ulpianus uvádí, že pokud někdo tvrdí, že mu byl majetek odebrán násilím, nebo mu vznikla jakákoliv škoda ze strany nezákonně shromážděných osob, bude žaloba povolena proti tomu, kdo je podezřelý ze spáchání tohoto skutku. Pokud je žaloba vedena proti otroku, který se dopustil loupeže, bude proti jeho majiteli vedena noxální žaloba. Kdy tato žaloba spočívá v odpovědnosti majitele za skutek, spáchaný jeho otrokem, tudíž je s majitelem následně jednáno, jako by skutek spáchal on sám.⁶¹ Dále je zde definována trestní odpovědnost organizátora, který za účelem loupeže nezákonně srotí ozbrojence, nebo využije k loupeži již srocených ozbrojenců. V tomto případě nezáleželo na tom, jestli nezákonně srocení ozbrojenci byli otroci nebo svobodní občané. Pokud pachatel při loupeži neutil násilí, nejedná se o loupež, avšak násilí v tomto deliktu mohl pachatel nahradit zlobou naznačující násilí.⁶²

Dále byla loupež definována v téže knize Digest pod 9. titulem nazvaným: *De incendio ruina naufragio rate nave expugnata*. V překladu o loupeži při požáru, zničení, ztroskotání lodě a násilném zmocnění se voru nebo lodě.⁶³

Zde Ulpianus uvádí, že kdokoliv při požáru a zničení budovy, při ztroskotání nebo útoku na člun nebo loď, způsobí jakoukoliv ztrátu na majetku nebo se tohoto majetku zmocní násilím nebo podvodem, bude čelit žalobě na čtyřnásobnou náhradu škody do jednoho roku od spáchání. Pokud bude žaloba podána po

⁶⁰ Digesta 47.8.1. [online]. [cit. 2023-01-29]. Dostupné z: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D47_Scott.htm#VIII

⁶¹ BARTOŠEK Milan. *Encyklopedie římského práva*, str. 237

⁶² Digesta 47.8.2. [online]. [cit. 2023-01-29]. Dostupné z: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D47_Scott.htm#VIII

⁶³ SKŘEJPEK Michal, *Prameny římského práva: Fontes iuris romani*, str. 215

uplynutí jednoho roku, bude čelit dvojnásobné náhradě škody. Požárem je zde myšleno i okolí požáru, kdy je majetek odcizen během zmatku vyvolaným požárem. Zničenou budovou jsou myšlené části této budovy, ale také budovy v jejím okolí. Pokud někdo odcizil násilím majetek při ztroskotání, tak byl zahrnut jako pachatel tohoto deliktu. Dále je do deliktu zahrnuto i odcizení nákladu a vybavení této lodi, který byl vrhnut na břeh. Postačilo, aby si tento majetek pachatel přivlastnil i v časovém odstupu. Podmínkou však bylo užití násilí, nebo postačilo, pokud loď najela na mělčinu. Pokud v místě ztroskotání nebo v místě vyplavení vybavení lodi nepoužil pachatel násilí jednalo se o krádež. Dále se mělo za to, že během bitvy a boje namířené proti lodi nebo člunu, je za loupež považováno každé zmocnění se majetku, stejně pokud tak učiní pachatel po dobytí lodi lupiči.⁶⁴

4.6 Sexuální trestný čin

Sexuální trestné činy nebyly v římském právu definovány tak, jak nám jsou známy z dnešní doby. Sexuální útok na ženu byl považován za útok na vlastnická práva jejího manžela. Pokud byla žena svobodná, tak na vlastnická práva jejího otce.

Zákony, týkající se žen a sexu však byly proslulé dvojím metrem. Ty uváděly, že muži měli dovoleno mít sex s prostitutkami, ale ne s ovdovělou nebo neprovdanou patricijskou ženou. Ženy na druhou stranu nesměly mít sex s nikým mimo manželství.

Znásilnění bylo stíháno podle práva *iniuria* (urážka na cti) nebo *vis* (násilí). Poškozená žena nemohla sama vznést obvinění. Tresty pro odsouzené za znásilnění se lišily podle okolností. Násilníkům hrozila smrt nebo vysoká pokuta. V některých případech byl odsouzený nucen vzít si svou oběť, avšak bez nároku na věno.

⁶⁴ Digesta 47.9.2. [online]. [cit. 2023-01-30]. Dostupné z: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D47_Scott.htm#VIII

Základním pramenem, upravujícím trestné činy v sexuální oblasti, byl *lex Iulia de adulteriis coercendis* vydaný císařem Augustem, v překladu Iuliův zákon o stíhání cizoložství. Tento zákon byl přijat v roce 18 př. n. l. z důvodu neúspěšného státního apelu na znovuzavedení římských hodnot. Tento apel však nebyl ze strany občanů vyslyšen, a proto v této oblasti života převzal kompetence stát.

Zákon definoval cizoložství jako zločin proti rodině a domácnosti, kdy právo trestat měl stále otec ženy nebo její manžel. Oproti předchozí době byla změna v tom, že stát trestal neochotu, nebo nečinnost ze strany otce a manžela. Zákon zkriminalizoval i jednání milence a uložil povinnost manžela, stíhat cizoložící manželku a jejího milence. Pokud manžel nebo otec- *pater familias* nestíhal cizoložící osoby, byl ze strany státu pro tuto nečinnost trestně stíhán a dále byl trestně stíhán i cizoložící pár.

V dnešní době je za cizoložství považován sexuální styk vdané ženy nebo ženatého muže s jinou osobou, než je manželka nebo manžel, avšak v současnosti toto jednání není považováno za trestný čin.

Římané měli na pojem cizoložství jiný pohled. Muž, který měl pohlavní styk s neprovdanou dívkou vysokého postavení nebo chlapcem, se nedopouštěl trestného činu cizoložství, ale znásilnění v latině nazývané *stuprum*. Naopak, pokud měl pohlavní styk s registrovanou prostitutkou, konkubínou nižší třídy, svobodnou ženou nebo s muži a otroky, kteří patřili jemu nebo někomu jinému, nedopustil se trestného činu cizoložství.⁶⁵

V 48 knize *Digest* Modestinus uvádí: „*pr. Stuprum committit, qui liberam mulierem consuetudinis causa, non matrimonii continet, excepta videlicet concubina. Adulterium in nupta admittitur: stuprum in vidua vel virgine vel puero committitur.*”⁶⁶

⁶⁵ Roman History 31 BC-AD 117. *Lex Iulia de adulteriis coercendis*. [online]. [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195161328.003.0005>

⁶⁶ Digesta 48.5.35. [online]. [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/d-48.htm#5>

Volný překlad autora: Znásilnění se dopustí ten, kdo udržuje pohlavní styk se svobodnou ženou, jen kvůli zvyku, a ne kvůli manželství, samozřejmě mimo konkubín.

Cizoložství se vztahuje i k manželství: za znásilnění je považován skutek spáchaný na vdově, panně nebo dítěti.

Jak již bylo ve starověkém Římě zvykem, zákony měly dvojí metr. Římský historik Suetonius⁶⁷ ve svém literárním díle O dvanácti císařích v kapitole věnované Augustovi Divus Augustus, v části 69 uvádí, že samotný autor zákona Augustus měl sexuální poměry s ženami svých blízkých spolupracovníků, a to za účelem zjištění tajemství jejich manželů, nebo že mu byly na jím pořádaných večírcích vystavovány nahé ženy a on si z nich vybíral partnerku pro pohlavní styk. Zatímco jiní muži by byli vyhoštěni za zločin proti státu, kterým bylo cizoložství, Augustus páchal cizoložství v zájmu státu.

5 DRUHY TRESTŮ

5.1 Hrdelní tresty

Poprava byla vždy veřejnou událostí. Obyvatelé byli svoláváni zatroubením, aby se přišli podívat na zločince, kteří měli být st'ati, ubyti k smrti, utopeni v pytlí, svrženi z Tarpejské skály, ukřižováni, upáleni za živa nebo předhozeni divokým zvířatům. V rámci vykonání většiny těchto trestů muselo dojít k vyslečení odsouzeného a právě proto docházelo k popravám žen neveřejně.

Platila zásada *summum supplicium*, znamenající jiné druhy poprav než standartní dekapitaci, jejich účelem bylo způsobit co největší utrpení tak, aby se dosáhlo maximálního odstrašení případného budoucího pachatele.

⁶⁷ Gaius Suetonius Tranquillus - 69–122 n. l. římský historik, Antický svět. Antický svět [online]. Copyright © Antický svět [cit. 04.03.2023]. Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25881n-suetonius>

5.1.1 Poena cullei

Poena cullei znamená v překladu z latiny „trest pytle“. Jak již bylo uvedeno i v kapitole zabývající se otcovraždou, tento trest byl ukládán za *parricidium*.

Ve 48. knize Digest Modestinus k tomuto trestu uvádí: „*Poena parricidii more maiorum haec instituta est, ut parricida virgis sanguineis verberatus deinde Culleo insuatur cum cane, Gallo Gallinaceo et Vipera et Simia: deinde in mare profundum Culleus iactatur. Hoc ita, si mare proximum sit: alioquin bestiis obicitur secundum divi Hadriani constitutionem.*”⁶⁸

Ve volném překladu autora: Trest za vraždu *parricidium* byl zaveden podle zvyku předků tak, že byl pachatel zmrskán do krve pruty, poté byl zašit do měchu společně se psem, kohoutem, zmijí a opicí. Poté byl pytel svržen do moře. Pokud toto bylo poblíž. Jinak byl podle božského Hadriána předhozen šelmám.

Historik Teodor Mommsen⁶⁹ ve svém díle *Römisches Stafrecht*, v překladu *Římské trestní právo*, k tomuto trestu uvádí, že vykonání tohoto trestu v jednotlivých případech záviselo na souhlasu magistráta, spíše než na zákonné normě. Odsouzený byl nedříve zbičován, poté mu byla hlava zabalena do vlčí kůže, na nohy mu byly nazuty dřevěné střevíce, a pak byl umístěn do pytle z hovězí kůže spolu s hady a jinými zvířaty. Následně byl naložen na povoz tažený černými voly a dovezen k řece, do níž byl svržen. Vzhledem k tomu, že se Řím nacházel na splavné řece, toto přichází v úvahu více nežli hození do moře. Vodní plocha, do které byl odsouzený zašitý v pytli svržen, symbolizovala očištnou sílu vody a jelikož odsouzený nebyl usmrcen na zemi, tak toto symbolizovalo odnětí hrobu vrahovi.⁷⁰

⁶⁸ Digesta 48.9.9. [online]. [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/d-48.htm#9>

⁶⁹ Teodor Mommsen 1817-1903, přední něm. historik, filolog a právník
BARTOŠEK Milan. *Encyklopedie římského práva*, str.361

⁷⁰ MOMMSEN, Theodor (1899). *Römisches Stafrecht* [online]. Leipzig: Duneker & Humblot [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: <https://archive.org/details/rmischesstrafre00mommgoog/page/n7/mode/2up?view=theater>

Tento trest můžeme z dnešního pohledu považovat za náboženský rituál, jehož účelem bylo odvrátit božský hněv od činem poskvrněné společnosti. Tento trest byl ukládán za vraždu člena rodiny, kdy právě to bylo považováno za porušení základní rodičovské úcty, která byla považována za základ římské společnosti. Pachatel byl mimo zločince, který zasluhuje náležitý trest, taktéž považován za velice nečistou osobu, která by svým dalším životem urážela bohy. Ti by pak již nestáli o to, sdílet s lidmi stejný svět.

Tuto urážku bohů definuje Marc Tullius Cicero ve svém díle *Pro Sexto Roscio Amerino*, „*o singularem sapientiam, iudices! Nonne videntur hunc hominem ex rerum natura sustulisse et eripuisse cui re repente caelum, solem, aquam terramque ademerint ut, qui eum necasset unde ipse natus esset¹, carer et eis rebus omnibus ex quibus omnia nata esse dicuntur? noluerunt feris corpus obicere ne bestiis quoque quae tantum scelus attigissent immanioribus uteremur; non sic nudos in flumen deicere ne, cum delati essent in mare, ipsum² polluerent quo cetera quae violata sunt expiari putantur; denique nihil tam vile neque tam volgare est cuius partem ullam reliquerint.*”⁷¹

V překladu Petra Hrubého: „*Zdaž patrně nechtěli se světa odkliditi a vyrvati toho člověka, ježto mu náhle odňali vzduch, slunce, vodu a zemi, aby postrádal všech těch věcí, ze kterých dle obecného tvrzení vše se zrodilo, ten, kdo usmrtil toho, z něhož sám byl zrozen? Nechtěli předhoditi tělo zvířatům, aby nebyla surovější také zvířata, která by se dotkla tak veliké ohavy; nechtěli je jen tak nahé shoditi do řeky, aby také právě to neznečistili, čím ostatní věci poskvrněné dle domnění se očišťují, až by byli zaneseni do moře; konečně nic není tak malé ceny ani tak všedního, na čem by mu podíl zanechali.*”⁷²

U tohoto trestu je třeba si povšimnout následující symboliky, a to že potrestanému bylo takto odňato nebe a jako mrtvému mu byla odňata země.

⁷¹ TULLIUS, Marcus. *For sextus Roscius of Ameria* [online]. [cit. 2023-02-03] Dostupné z: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0010%3Atext%3DS.+Rosc.%3Achapter%3D26%3Asection%3D71>

⁷² TULLIUS, Marcus (1893). *Cicerona Řeč za Sexta Roscia z Amerie* [online]. Praha: A. Storch syn [cit. 2023-02-03] Dostupné z: <https://www.ndk.cz/view/uuid:c1771690-5c6f-11e4-a6f0-5ef3fc9ae867?page=uuid:8d021490-9db6-11e4-9a7e-5ef3fc9bb22f>

Můžeme se pouze domnívat, proč byla do pytle společně s odsouzeným vkládána zvířata, jakými byl pes, kohout, zmije a opice. Lze předpokládat, že zvířata se k sobě vzájemně chovala nepřátelsky a v rámci jejich vzájemného souboje bylo odsouzenému způsobeno utrpení.

Monestier ve své publikaci k tomuto trestu uvádí: „*odsouzenec k utopení („leceus“) byl před vhozením do vody zašit do koženého pytle s opicí, kohoutem, psem, kočkou nebo hadem. Je sice pravda, že zvíře bylo vybíráno podle velice přesných symbolických kritérií, ale jeho úkolem zároveň bylo přivodit odsouzenému co nejhlubší rány, pokousat ho.*”⁷³

5.1.2 Předhození dravé zvěři

V římské říši bylo předhazování odsouzenců divokým zvířatům zcela legálním a uzákoněným trestem za zločiny. Tento trest byl původně vyhrazen pro zběhlé cizince z římské armády. Poté se velice brzy začal využívat proti otrokům, kterým byl určen jako trest smrti. Jednalo se o nejpotupnější a nejhanebnější smrt, která byla určena pro odsouzené žháře, vrahy, zloděje, lupiče a uprchlé otroky. Trest byl vykonáván v amfiteátrech po celé říši a to v rámci celodenního programu, který v amfiteátru probíhal. Popravy zločinců byli většinou na programu v poledne.

Odsouzené osoby obcházely amfiteátr s cedulí na krku, na které byl zapsán důvod jejich odsouzení. Po vstupu do arény mezi ně byla vpuštěna zvířata. Pokud byly odsouzené osoby spoutány ke sloupu, byla cedulka s prohřeškem umístěna na tomto sloupu. Nejčastěji byly k usmrcení odsouzenců používány šelmy všeho druhu. Jednalo se o lvy, levharty, tygry, medvědy, hyeny, vlky a psy. Zvířata byla do arény vpuštěna rozdivočelá a vyhladovělá. Popravčí vpouštěl na plochu arény zvířata v přesně definovaném pořadí, kdy každý z nich měl mezi diváky své fanoušky. Kočkovité šelmy zabíjeli velice rychle, medvědi naopak velice pomalu. Sloni a býci těla odsouzených rozdrtili a vyhazovali vzhůru. Hyeny, psi a vlci útočili na odsouzené velice zběsile, ale smrt byla pomalá.⁷⁴ Pro zvýšení atraktivity a

⁷³ MONESTIER, Martin. *Historie trestu smrti*, str.21

⁷⁴ MONESTIER, Martin. *Historie trestu smrti*. str. 22-24

zájmu publika byly samotné popravy organizátory pojaty jako divadelní představení, napodobující například „Legendu o Prometheovi“.

Martialis, ve svém díle *Liber spectaculorum* popravu popisuje následovně: „*Qualiter in Scythica religatus rupe Prometheus adsiduam nimio pectore pauit auem, nuda Caledonia sic uiscera praebuit urso non falsa pendens in cruce Laureolus. Viuebant laceri membris stillantibus artus inque omni nusquam corpore corpus erat. Denique supplicium dignum tulit: ille parentis uel domini iugulum foderat ense nocens, templa uel arcano demens spoliauerat auro, subdiderat saeuas uel tibi, Roma, faces. Vicerat antiquae sceleratus crimina famae, in quo, quae fuerat fabula, poena fuit.*”

Ve volném překladu autora: „První byl připoután jako Prométheus na Skythskou skálu, na jeho hrudi supy, pak Laureolus, zavěšený na kříži, nabídl své bezbranné vnitřnosti kaledonskému medvědovi. Zmrzačené končetiny se mu chvěly, z každé části kapala krev a v celém těle neměl jediný kulatý tvar. Stručně řečeno, trpěl takovým trestem jako ten, kdo se provinil vraždou nebo kdo podřízl hrdlo svému pánovi, oloupil chrámy o jejich skryté zlato, nebo na tebe přiložil zápalnou pochodeň, ó Říme. Tento zločinec překonal zločiny starověkého příběhu, a to, co bylo báječné, bylo v jeho případě skutečným trestem.”⁷⁵

Seneca ve svém díle *Epistularum moralium ad Lucilium liber primus* uvádí: „*Casu in meridianum spectaculum incidi, lusus exspectans et sales et aliquid laxamenti quo hominum oculi ab humano cruore acquiescant. Contra est: quidquid ante pugnatum est misericordia fuit; nunc omissis nugis mera homicidia sunt. Nihil habent quo tegantur; ad ictum totis corporibus expositi numquam frustra manum mittunt. Hoc plerique ordinariis paribus et postulaticis praeferunt. Quidni praeferant? non galea, non scuto repellitur ferrum. Quo munimenta? quo artes? omnia ista mortis morae sunt. Mane leonibus et ursis homines, meridie*

⁷⁵ Martial, On the Public Shows of Domitian (1897). The Tertullian Project [online]. Dostupné z: https://www.tertullian.org/fathers/martial_on_the_games_of_domitian_01_text.html, volný překlad autora z angličtiny

spectatoribus suis obiciuntur. Interfectores interfecturis iubent obici et victorem in aliam detinent caedem; exitus pugnantium mors est. Ferro et igne res geritur.

*Haec fiunt dum vacat harena. 'Sed latrocinium fecit aliquis, occidit hominem.' Quid ergo? quia occidit, ille meruit ut hoc pateretur: tu quid meruisti miser ut hoc spectes? 'Occide, verbera, ure! Quare tam timide incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis agatur in vulnera, mutuos ictus nudis et obviis pectoribus excipiant.' Intermissum est spectaculum: 'interim iugulentur homines, ne nihil agatur'. Age, ne hoc quidem intellegitis, mala exempla in eos redundare qui faciunt? Agite dis immortalibus gratias quod eum docetis esse crudelem qui non potest discere.'*⁷⁶

V překladu Bohumila Ryby: „Náhodou jsem si zašel na dopolední zápas v očekávání něčeho hravého, vtipného a přinášejícího jistou úlevu, aby si zraky diváků odpočinuli od prolévání lidské krve. Chyba lávky! Všechno předchozí bojování bylo proti tomu milosrdenství. Zde nebylo po žertu ani stopy: zato čiročiré vraždění. Ubožáci nemají, čím by se kryli, na jejich těla, plně vystavená úderu, nikdy se ruka nerozpřahuje nadarmo. Takovému druhu podívané dávají mnozí přednost před řádnými vysoce vycvičenými gladiátorskými dvojicemi. A proč by nedávali? Meči se tu do cesty nestaví ani přilba, ani štít. K čemu jakákoliv možnost obrany? K čemu šermířská dovednost? To vše zdržuje příchod smrti. Ráno jsou lidé předhazováni lvům a medvědům, v poledne přihlížejícím divákům. Vrahové se podle rozkazu předhazují nastávajícím vrahům, vítěz je uchován k dalšímu krveprolití; všechny bojující nakonec čeká smrt. Zde se řeší vše ohněm a mečem. A to se děje až do vyprázdnění zápasiště.

Namítneš: „Ale tenhle se dopustil lupičství a zabil člověka.” Připusťme, že kdo zabil, zaslouží si, aby toto vytrpěl; ale čeho ses dopustil ty, ubožáku, že se máš na to dívat? Slyším hlasy: „zabij, bičuj, upaluj!” „Proč tenhle nabíhá na meč tak bázlivě? „Proč vraždíš tak váhavě?” „proč umíráš tak nerad?” „Žeňte je bičem, aby se bili!” „Ať se spolu bojí s nastavenou holou hrudí!” A sotva nastala přestávka, ozve se hlas: „Popravujte lidi, ať se něco děje!” Cožpak nechápete ani to, že

⁷⁶ Seneca. The Latin Library [online]. [cit. 2023-02-06] Dostupné z: <https://www.thelatinlibrary.com/sen/seneca.ep1.shtml>

špatné příklady zpětně zasahují ty, kdo je dávají? Děkujte nesmrtelným bohům, že chcete učit krutosti toho, kdo se učit nedá!”⁷⁷

5.1.3 Upálení

Je velice pravděpodobné, že trestání ohněm, ať v jakékoliv podobě, přetrvává už od dob, co lidstvo poznalo oheň. Tento trest můžeme nalézt i ve zvykových právech. Jedním takovým je i zvykové právo zapsané již v *Zákoně XII. desek*, kdy na desce X. pod bodem 10. je zaznamenáno: „*Qui aedes acervumve frumenti iuxta domum positum combusserit, vincetus verberatus igni necari iubetur, si modo sciens prudensque id commiserit, si vero casu, id est neglegentia, aut noxiam sarcire iubetur, aut, si minus idoneus sit, levius castigatur*”.⁷⁸

V překladu do češtiny Skřejpek uvádí: „*Kdo zapálí stavení nebo hromadu obilí ležící vedle domu, bude spoután, zbičován a upálen, jestliže to spáchal vědomě, pokud náhodou, to jest z nedbalosti, musí buď škodu uhradit, nebo, jeli-li méně majetný, bude potrestán mírněji.*”⁷⁹

Římská hranice měla tvar oltáře, palivo bylo ze dřeva jasanu a borovice, což je dřevo obsahující hodně smoly spolu s dřevinami typickými pro Apeninský poloostrov. Římský císař Nero vládnoucí od roku 54 do roku 68 n.l., se při popravách bavit tím, že odsouzeného, již ukřižovaného, nechal potříit dehtem a smolou, poté byl odsouzenec zapálen, a to ho změnilo v jakousi živou pochodeň.

V roce 64 n. l. došlo k požáru Říma, císař Nero z tohoto skutku obvinil křesťanskou komunitu, zatčené osoby nechal roztrhat divokými zvířaty v amfiteátru, ukřižovat a některé nechal upálit. Odsouzenec byl vyslečen do naha a následně oblečen do tuniky z papyru napuštěné voskem, tato tunika je nazývána *tunica molesta*. Poté byl připevněn k vysoké tyči. Po zapálení na něho kat naléval

⁷⁷ SENECA, Lucius Annaeus. *Výbor z listů Lucilioví*. překlad Bohumil RYBA, Antická knihovna sv.4, 1969. bez ISBN., str. 16-17

⁷⁸ SKŘEJPEK Michal, *Prameny římského práva: Fontes iuris romani*, str. 43

⁷⁹ Tamtéž

pryskyřici a tuk, pod bradou měl umístěný bodec, který mu zabraňoval otáčet hlavou a tím uhýbat plamenům.⁸⁰

Trest upálení bez možnosti odvolání taktéž hrozil muži, který odlákal bez svolení rodičů jejich dceru za účelem společného pohlavního styku. Tento skutek byl považován za únos. Pokud mezi mužem a dívkou byla vzájemná dobrovolnost, byla dívka také upálena. Pokud byla tomuto skutku nápomocná opatrovnice dívky, tak této bylo do hrdla nalito rozžhavené olovo.

Toto je uvedeno v zákoně Codex Theodosianus, který v roce 326 n. l. vyhlásil císař Konstantin Veliký.⁸¹

5.1.4 Ukřižování

Trest ukřižování byl používán v různých civilizacích – v Egyptě, Kartágu a Persii. V Řecku a římské říši byl vyhrazen otrokům a velkým zločincům, kdy bylo potřeba odsouzeného zvláště ponížit. K prvnímu ukřižování v římské říši došlo za vlády krále Tarquinia Superba, který byl posledním ze sedmi králů v době před vznikem republiky. Tento trest byl přejímán z jedné kultury do druhé. Římané ho převzali od Kartaginců, kteří ho převzali od Peršanů. K tomuto trestu nesměl být odsouzen římský občan.

Kříž, který se k ukřižování používal, byl tvořen ze dvou nebo tří břev. Některé kříže měly tvar písmene T, některé X nebo Y. Kříž ve tvaru T se občas používal obráceně tak, že byl odsouzený hlavou směrem k zemi. Tento obrácený kříž byl vyhrazen pro buřiče.⁸²

Samotný výkon trestu ukřižování probíhal tak, že odsouzenec byl nejdříve zbičován, poté byl nucen nést na místo ukřižování horní vodorovné břevno kříže označované jako *patibulum*. Svislá část označována jako *stips*, byla již na

⁸⁰ MILEY, John. (1893). *Rome, as it was Under Paganism, and as it becomes Under the Popes* [online]. London: J. Madden and Co. [cit. 2023-02-15]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=iSsLAAAAAYAAJ&pg=PA223&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

⁸¹ Codex Theodosianus, 9.24.0. De raptu virginum vel viduarum. [online]. [cit. 2023-02-15] Dostupné z: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Constitutiones/CTh09.html#24>

⁸² MONESTIER, Martin. *Historie trestu smrti*, str.55

popravišti zatlučená v zemi. Na místě poprav byly ruce odsouzence buď přivázány lany k *patibulu* nebo byl zatlučením hřebů skrz ruce k *patibulu* přibit. Následně byl vyzdvižen na *stips* a nohy mu byly přibity hřebem. Někdy byl kříž sestaven již na zemi a odsouzenec byl přibit zde. Následně byl i s křížem vyzvednut a kříž byl usazen do připravené díry v zemi.

Dlaně odsouzeného se nikdy hřeby neprobíjely, jelikož by vlivem tíhy těla pak došlo k jejich roztržení a odsouzenec by spadl z kříže. Z uvedeného důvodu se hřebem probíjelo zápěstí. Pokud byl kat zručný, probil hrotem tzv. Destotův prostor⁸³. Takové uchycení pak bylo velice pevné.

Nohy se spojily patami a kat probil jedním hřebem obě paty, tak, že ukřižovaný vypadal zkrouceně. Takto ukřižovaný odsouzenec pak umíral zadušením, jelikož se nemohl pořádně nadechnout. Nadechnout se mohl pouze v případě, že zatnul svalstvo a přitáhl tělo pažemi. To však způsobovalo veliké bolesti a rychlé vysílení. Ukřižovaný již nebyl schopen vydechnutí a zemřel. Někdy byla pod nos ukřižovaného dávana látka napuštěná octem, aby neupadal do bezvědomí a jeho utrpení se prodlužovalo.

Po potlačení vzpoury vedené Spartakem v roce 75 př. n. l. Římané ukřižovali šest tisíc otroků. Kříže s jejich těly poté lemovaly cestu z Capui do Říma. V ojedinělých případech bylo úřady dovoleno, aby si příbuzní zemřelého odsouzeného odejmuli z kříže a následně ho pohřbili. Podmínkou bylo konstatování smrti. To probíhalo zasazením rány kopím do boku, ke zjištění, že odsouzený smrt jen nepředstírá.⁸⁴ Pokud byl odsouzencem vzbouřený otrok, jeho mrtvola byla ponechána na kříži, dokud nedošlo k úplnému rozkladu a rozpadu těla.

⁸³ Prostor v zápěstí ohraničený os hamatum, capitatum, triquetrum a lunatum. Tento prostor je často uváděn jako domnělé umístění hřebů při ukřižování Ježíše Krista.

[online]. [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/fsps/e-learning/zaklady_anatomie/zakl_anatomie_l/pages/kostra_horni_koncetiny.html

⁸⁴ MONESTIER, Martin. *Historie trestu smrti*, str. 57-59

5.1.5 Svržení z výšky

Trest svržení z výšky spočíval ve shoení odsouzeného z vyvýšeného místa. V Římě byla k tomuto účelu využívána Tarpejská skála. Jedná se útes na jižní straně Kapitolu, výška dosahuje 40 metrů. Zde docházelo ke svrhávání odsouzených otroků přistižených při krádeži, dále zrádců a svůdců. Tyto popravy byly využívány k pobavení prostého lidu a poučení mládeže, která přihlížela společně se svými učiteli. Popravčí se snažili o vytváření poučných scének, kdy měl odsouzený například navléknuta křídla a měl znázorňovat Ikara. Po svrnutí ze skály odsouzenec nárazem umírá.⁸⁵

5.2 Otroctví z trestu

Pokud se svobodný občan v době císařství dopustil vraždy, loupeže, žhářství nebo válečného zločinu, mohl být odsouzen k trestu, který spočíval v odejmutí jeho svobody. Odsouzený se tak stal otrokem. Trest je nazýván jako otroctví z trestu – *servitus poenae*. Během výkonu tohoto trestu docházelo k porušení zásady, že *civis romanus* nesmí být zotročen v teritoriu římského státu.

V rámci otroctví z trestu byly praktikovány dva druhy nucených prací, a to *damnatio ad metalla* nebo *damnatio in ludum*. Níže budou jednotlivé druhy podrobněji vysvětleny.

5.2.1 Damnatio ad metalla

Po odsouzení za trestný čin se odsouzený občan stává otrokem římského státu. Vykonává těžké manuální práce, ať již v dolech nebo lomech, na stavbách silnic nebo jiných veřejných stavbách.

V dolech byla převážně těžena a následně tavena železná ruda, v povrchových lomech řezán mramor. Jednalo se o využívání lidské síly ze strany státu. Odsouzení k tomuto trestu se rovnalo jisté smrti, ať již vyčerpáním nebo hladem.

⁸⁵ Tamtéž str. 37-39

Historik Polybius⁸⁶ ve svém díle *Historiai* uvádí informaci o velice rozsáhlých dolech na stříbro poblíž Nového Kartága⁸⁷ o rozloze asi 400 sáhů. V dolech žilo a pracovalo na 40 000 otroků, kteří vyprodukovali denně stříbro v hodnotě 25 000 drachem. K samotné práci se stříbrem uvádí, že vytěžené hrudky stříbrné rudy jsou spláchnuty vodou, poté jsou rozdrceny a prosety. Vzniklý nános je opět rozdrcen. Tento celý proces byl opakován celkem pětkrát. Z pátého nánosů pak bylo odstraněno olovo a zůstalo čisté stříbro.⁸⁸

Po odpracování trestu, byla odsouzenému zpět navracena svoboda.

5.2.2 *Damnatio ad ludum*

Trest *damnatio in ludum*⁸⁹ bylo odsouzení do gladiátorské školy. Nejznámější státní gladiátorskou školou byla *Ludus magnus*⁹⁰. Zde gladiátoři žili a trénovali na boj v arénách pod dohledem císařského úředníka nazývaného *lanista*. Odsouzený působil jako gladiátor. Pokud však prokázal fyzickou zdatnost a bojové schopnosti, mohl vykonávat pozici instruktora. Tento trest byl oproti odsouzení do dolu pro odsouzeného mírnější, možná i příznivější, jelikož existovala určitá naděje na propuštění. Nehledě na to, že otrok měl k dispozici jídlo a lékařskou péči.

V gladiátorské škole byl nejprve odsouzený dva roky v gladiátorském výcviku, následně bojoval tři roky v aréně, pokud výcvik a boje v aréně přežil, obdržel dřevěný meč známý jako *rudis*, na znamení svobody.⁹¹

⁸⁶ Polybios, asi 200-120 př. n. l., řec. dějepisec. Jeho *Historiai* (dějiny) kladou značný důraz na polit. zřízení a jsou velmi spolehlivým pramenem poznání ústavního ŘP, BARTOŠEK Milan. *Encyklopedie římského práva*, str. 340

⁸⁷ dnešní Cartagena ve Španělsku

⁸⁸ The Histories of Polybius. [online]. VI., Loeb Classical Library edition, 1927. [cit.2023-02-21]. Dostupné z: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Polybius/34*.html

⁸⁹ Odsouzení k zápasům na život a smrt s gladiátory, BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*, str.221

⁹⁰ V překladu „Velká škola“, propojena podzemní chodbou s Koloseem NOSSOV, Konstantin (2009). *Gladiator: Rome's bloody spectacle* [online]. Osprey Publishing [cit. 2023-01-29]. Dostupné z: <https://sciarium.com/file/455486/>

⁹¹ NOSSOV, Konstantin (2009). *Gladiator: Rome's bloody spectacle* [online]. Osprey Publishing [cit. 2023-01-29]. Dostupné z: <https://sciarium.com/file/455486/>

5.3 Exil

Nejstarší popis uvedl ve svém díle *Historiai* autor Polybius, kdy uvádí: „*Lidé mají právo udělovat úřady nebo ukládat tresty, jsou to dvě pouta, která drží společnost pohromadě. Když jsou ti, kteří jsou smrtelně souzeni, shledáni vinnými, dostanou příležitost otevřeně odejít, čímž se odsoudí k dobrovolnému vyhnanství. Mohou to udělat, dokud jeden z kmenů před vynesením rozsudku ještě nehlasoval. Takový vyhnanec jsou v bezpečí v Neapoli, Praeneste a Tiburu a v dalších městech, s nimiž má Řím smlouvy.*“⁹²

Dále k trestu exilu Paulus v knize *Digest* 48.1.2 uvádí: „*Publicorum iudiciorum quaedam capitalia sunt, quaedam non capitalia. Capitalia sunt, ex quibus poena mors aut exilium est, hoc est aquae et ignis interdictio: per has enim poenas eximitur caput de civitate. Nam cetera non exilia, sed relegationes proprie dicuntur: tunc enim civitas retinetur. Non capitalia sunt, ex quibus pecuniaria aut in corpus aliqua coercitio poena est.*”

Vlastní překlad autora: Některé veřejné soudy jsou hrdelní a některé nikoliv. Mezi hrdelní tresty patří trest smrti nebo exil, nazývaný zákaz vody a ohně. Odsouzenci mají odebrána občanská práva. Pokud se nejedná o exil, ale o relegaci, občanská práva zůstanou zachována. Jiné, než hrdelní tresty jsou peněžité nebo tělesné.

Ve výše uvedeném fragmentu je exil nazýván jako *interdictum aquae et ignis* - zákaz vody a ohně. Tento příkaz byl vydán příslušným magistrátem. Vyhnaný ztratil veškerá práva, ztratil římské občanství, byl mu zabaven veškerý majetek. Pokud by se do Říma v budoucnu vrátil, mohl jej každý beztrestně zabít.

K tomuto druhu exilu Cicero uvádí: „*Exil není trestem smrti, jedná se o útěk před trestem. V žádném našem zákoně není vyhnanství trestem za zločin. Ti kdo by se vyhnuli vězení, smrti nebo hanbě (Ignominia), hledají útočiště v exilu jako ve svatyni. Pokud by zůstali v Římě, přišli by o občanství pouze tehdy, když by přišli*

⁹² The Histories of Polybius. [online]. VI., Loeb Classical Library edition, 1927. [cit.2023-02-21]. Dostupné z: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Polybius/6*.html

o život. Když odejdou do exilu, neztrácejí občanství zákonem, jsou ho zbaveni vlastním aktem opuštění. Uprchlík o občanství přijde, jakmile získá občanství jiného státu.“⁹³

Další a zároveň nejpřísnější formou exilu, bylo *deportatio*. V překladu toto slovo znamená odvoz. Bartošek k tomuto uvádí, že se jednalo o nejostřejší trest vyhnanství nazývaný *deportatio in insulam*. Tento odvoz spočíval zpravidla v doživotním vyvezení odsouzeného na ostrov poblíž Itálie nebo v egyptské oáze. To vše spojené s propadnutím veškerého majetku a ztrátou občanství. Jako samostatný trest byla tato forma exilu uvedena za vlády císaře Tiberia.⁹⁴

Další a patrně mírnější formou bylo *relegatio*. Toto slovo vychází z latinského *relegare*, znamenající poslat pryč nebo vypovědět⁹⁵. Bartošek k tomuto uvádí, že se jednalo o mírnější formu vyhnanství na příkaz soudu nebo úředníka. Trest spočíval v dočasném odsouzení k vyhnanství mimo Řím, bez ztráty majetku a občanství. Odsouzený si většinou vybral místo. Římský historik Tacitus ve svém díle *Annales* uvádí informaci o senátorovi Flakkovi, který byl za zbabělost ve válce proti Hannibalovi odsouzen k dočasnému vyhnanství. Odsouzený si zvolil ostrov Lesbos.⁹⁶ Na základě pozdějšího rozhodnutí císaře, který vyhnanství zrušil, se odsouzený mohl vrátit zpět do Říma.

Tento způsob vyhnanství nařízeným císařem Augustem ve svém díle *Pátá kniha Žalozpěvů – Tristum Liber Quintus* zmiňuje Ovidius. Zde v části XI. uvádí: „*Nec vitam, nec opes, nec jus mihi civis ademit.*“

Ve volném překladu autora: „*Nevzal mi ani život, ani bohatství, ani právo občana.*“

Ve 47. knize *Digest*, v titulu 21 římský právník Callistratus popisuje trest za zabránění cizí půdy, kterého se pachatel dopustil přemístěním hraničních kamenů mezi pozemky. Uvádí, že při ukládání trestu by mělo být přihlédnuto k osobnímu

⁹³ BAUMAN, Richard, A. *Crime and Punishment in Ancient Rome*. Routledge, 1996, str. 14

⁹⁴ BARTOŠEK Milan. *Encyklopedie římského práva*, str.132

⁹⁵ Tamtéž

⁹⁶ The Annals of Tacitus [online]. [cit. 19.12.2022] Dostupné z: https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Tacitus/Annals/2C*.html

postavení a úmyslu pachatele. V závislosti na věku může být poslán do *relegatia*. Pokud je pachatel mladší, tak na delší dobu, než pachatel starší. Pokud přemístění hraničních kamenů provedl někdo, jako službu jinému, bude zbičován a odsouzen na dva roky nucených prací. Pokud pachatel pohnul hraničními kameny z nedbalosti, bude zbičován.⁹⁷

Každý občan mohl během procesu, ve kterém byl souzen využít právo exilu nazývané *ius exilii*. Toto spočívalo v tom, že souzený musel prohlásit, že využívá tohoto práva ještě před součtem všech hlasů v otázce jeho viny. Více je toto popsáno v kapitole 2.2 Veřejné právo.

⁹⁷ The Annals of Tacitus [online]. [cit. 19.12.2022] Dostupné z: https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Tacitus/Annals/2C*.html

Závěr

Dle mého názoru, římské trestní právo postihovalo téměř totožné násilné trestné činy jako ty v současné době. Samozřejmě vývojem právní vědy byla většina trestných činů pojmenována a jasně definována. Naopak v římském právu byly jednotlivé trestné činy spíše zahrnuty do skupin, tedy způsob provedení nebyl tak jasně definován, jako je tomu v dnešní době.

Hlubším studiem jsem se seznámil s propracovaností římského práva, zejména s jeho účelností. Téměř veškeré násilné trestné činy současnosti byly ze strany římských právníků taktéž popsány. Oproti současné době, kdy jsou do popředí vystavována práva jednotlivců, římscí právníci vytvářeli právo hlavně ve prospěch římské společnosti. Například trestali vlastizradu a zajišťovali porodnost v manželství tím, že trestali cizoložství. Jelikož doba, ve které tvořili, byla násilná a nehostinná, každá slabost státního zřízení a jejich vůdců by byla ihned potrestána. Proto, aby si římská říše udržela své postavení velmoci, musel být zajištěn klid a pořádek na domácí půdě, ať už v samotném Římě nebo v koloniích.

Velice mě při studiu textů zaujala, na tehdejší dobu, propracovaná definice nepřímého pachatelství a zániku trestní odpovědnosti dětí a mentálně postižených lidí.

Tresty byly velice kruté, spojené s pobavením přihlízejících davů, kdy každá poprava byla událostí.

I přes krutost trestů k těmto zločinům stále docházelo, pachatelé si díky jasné kodifikaci práva zapsané a vystavené v Zákoně XII. desek byli vědomi, co smí a nesmí a jaký bude postih a stejně je to neodradilo. Člověk je již takový, i když ví, co se nesmí, tak tato nařízení stále porušuje.

Ve většině evropských států byl trest smrti zrušen. Je otázkou, jestli má trest smrti svůj význam, protože i ve státech kde je stále zaveden, pachatelé stále páchají násilné zločiny i s vědomím toho, že budou popraveni.

Jsem přesvědčen, že kdyby byly stále v platnosti tresty jako Poena cullei, upálení, ukřižování nebo předhození dravé zvěři, tak by člověk pravděpodobně činy stále páchal, i když možná ne v takové míře.

Použitá literatura

1. BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Panorama, 1981. bez ISBN
2. BLAHO Peter, SKŘEJPEK Michal, VAŇKOVÁ Jarmila, ŽYTEK Jakub. *Digesta seu Pandectae / Digesta neboli Pandekty: Fragmenta selecta / Vybrané části*. Karolinum, 2019. ISBN 9788024630786.
3. SKŘEJPEK Michal *Digesta seu Pandectae / Digesta neboli Pandekty: Fragmenta selecta / Vybrané části*. Karolinum, 2019. ISBN 9788024630786.
4. FALADA David. *Recepce římského práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-603-3
5. KINCL Jaromír, SKŘEJPEK Michal a URFUS Valentin. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1.
6. MONESTIER Martin. *Historie trestu smrti*. Praha: Rybka Publishers, 1998. ISBN 80-86182-05-3.
7. SENECA Lucius Annaeus. *Výbor z listů Lucilioví*. překlad Bohumil RYBA, Antická knihovna sv.4, 1969. bez ISBN
8. SKŘEJPEK Michal, *Prameny římského práva: Fontes iuris romani*. 2. vyd. Praha: LexisNexis, 2004. ISBN 80-86199-89-4.
9. Trestní zákoník. *Úplné znění zákona č. 40/2009 Sb.* 12. vyd. Praha: Armex Publishing, 2022. ISBN 978-80-87451-89-2.

Internetové zdroje

1. BAVIERA, Joan (1968) *Fontes iuris Romani antejustinian* [online]. 2a ed., Firenze, The Central Trust Company [cit. 2023-20-01]. Dostupné z: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Responsa/Paul5.html#24>
2. Codex Theodisianus, 9.24.0. De raptu virginum vel viduarum. [online]. [cit. 2023-22-01] Dostupné z: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Constitutiones/CTh09.html#24>

3. Digesta 1.1.2 [online]. [cit. 2023-25-01] Dostupné z: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>
4. Digesta 48.5.35 [online]. [cit. 2023-25-01] Dostupné z: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/d-48.htm#5>
5. Fragment of Book XXXIV, Sir Thomas Browne [online]. Copyright© [cit. 2023-26-01] Dostupné z: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Polybius/34*.html
6. Lex Iulia de adulteriis coercendis [online]. [cit. 2023-27-01] Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195161328.003.0005>
7. MILEY, John (1893). *Rome, as it was Under Paganism, and as it becomes Under the Popes* [online]. London: J. Madden and Co. [cit. 2023-27-01] Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=iSsLAAAAYAAJ&pg=PA223&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
8. MOMMSEN, Theodor (1899). *Römisches Strafrecht* [online]. Leipzig: Duncker & Humblot [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: <https://archive.org/details/rmischesstrafre00mommgoog/page/n7/mode/2up?view=theater>
9. MOYLE, J.B. (1913). *The Institutes of Justinian*. [online]. 5th ed., Oxford [cit. 2023-01-29]. Dostupné z: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/just4_Moyle.htm
10. NOSSOV, Konstantin (2009). *Gladiator: Rome's bloody spectacle* [online]. Osprey Publishing [cit. 2023-29-01]. Dostupné z: <https://sciarium.com/file/455486/>
11. Polybius the Histories [online]. [cit. 2023-30-01]. Dostupné z: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Polybius/6*.html
12. Seneca. The Latin Library [online]. [cit. 2023-30-01]. Dostupné z: <https://www.thelatinlibrary.com/sen/seneca.ep1.shtml>
13. SCOTT, S. P. (1932) *The Civil Law* [online]. X-XI, Cincinnati: The Central Trust Company [cit. 2023-05-02]. Dostupné z: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D47_Scott.htm#IX

14. SCOTT, S. P. (1932) *The Civil Law* [online] XI, Cincinnati: The Central Trust Company [cit. 2023-05-02]. Dostupné z: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D48_Scott.htm#VIII
15. The Annals of Tacitus [online]. [cit. 2023-05-02]. Dostupné z: https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Tacitus/Annals/2C*.html
16. TULLIUS, Marcus (1893). *Cicerona Řeč za Sexta Roscia z Amerie* [online]. Praha: A. Storch syn [cit. 2023-02-03]. Dostupné z: <https://www.ndk.cz/view/uuid:c1771690-5c6f-11e4-a6f0-5ef3fc9ae867?page=uuid:8d021490-9db6-11e4-9a7e-5ef3fc9bb22f>
17. VARRO, Marcus Terentius. *Rerum Rusticarum* [online]. *Liber Primus 1. 17* [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: https://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Varro/de_Re_Rustica/1*.html
18. Gaius Suetonius Tranquillus - 69–122 n. l. římský historik, Antický svět. Antický svět [online]. Copyright © Antický svět [cit. 04.03.2023]. Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25881n-suetonius>
19. Základy anatomie pohybového ústrojí | Fakulta sportovních studií Masarykovy univerzity. Informační systém [online]. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/fsps/e-learning/zaklady_anatomie/zakl_anatomie_/pages/kostra_horni_koncetiny.html
20. Martial, On the Public Shows of Domitian (1897). The Tertullian Project [online]. [cit. 19.12.2022] Dostupné z: https://www.tertullian.org/fathers/martial_on_the_games_of_domitian_01_text.html,